

Anadolu'daki Osmanlı Medreseleri: Bir İcmal

Mefail HIZLI*

Giriş

İSLÂM MEDENİYETİ TARİHİNİN en önemli kurumlarından biri, günümüzün orta ve yüksek öğretimine tekabül eden medreselerdir. Büyük ölçüde Selçuklular döneminde ortaya çıkan ve şekillenen medrese kurumunun Osmanlı yükseliş döneminde ulaştığı başarı, gerçekten göz kamaştırıcıdır. Osmanlı coğrafyasının geneline yansıyan bu gelişme, özellikle yirminci yüzyılın ikinci yarısında yerli ve yabancı araştırmacıların ciddi şekilde ilgisini çekmiştir.

İslâm medeniyetinin izdüşümü durumundaki Osmanlı kültür ve medeniyeti, Selçuklu birikimi üzerine bina edilmiş yapısıyla birçok alanda son derece başarılı hamleler gerçekleştirmiştir. Türk eğitim-öğretim tarihinin en kayda değer gelişmeleri Osmanlı döneminde yaşanmış ve pek çok bilim adamı, sözkonusu dönem medreselerinde yetişmiştir. Devletleşme ve müesseseleşme sürecinin en yoğun yaşandığı kuruluş dönemini müteakip yükseliş devrinde medreselerin Osmanlı coğrafyasının en ücra kent ve kasabalarına kadar şaşırtıcı bir hızla inşa edilmiş oldukları görülmektedir. Medreselerin en yoğun olarak buldukları yerleşim merkezleri Anadolu olmakla birlikte, medrese inşa etme faaliyetinin Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'ya da sıçradığı yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin başlangıcından itibaren bilim ve eğitim-öğretimin başlıca merkezleri ve en önemli kurumları olan medreseler, devletin yıkılışının vuku bulduğu yirminci yüzyıl başlarına kadar faaliyetlerini canlı bir şekilde devam ettirmişlerdir. Osmanlı-Türk toplumunun düşünce hayatını şekillendiren, bir tür akademik müesseseleşmeyi ve örgün bir yapıyı temsil

* Prof. Dr., Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü.

eden medreseler, devletin ve toplumun gereksinim duyduğu birçok alanda elemanlar yetiştirmiştir.

Osmanlı dönemi boyunca, devletin varlığını sürdürdüğü coğrafyanın tamamında gerçekleştirilen ilmi faaliyetler “Osmanlı bilimi”ni oluşturmaktadır. Bu bilimin teşekkül ve gelişmesi, Osmanlı öncesi Selçuklu dönemi Anadolu şehirlerindeki eski ilim müesseselerinin yerleşik gelenekleri ile dönemin en mühim ilim ve kültür merkezleri sayılan Mısır, Suriye, İran ve Türkistan’dan gelen ilim adamlarının sayesinde gerçekleşmiştir. Osmanlılar, İslâm dünyasının ilmi ve kültürel hayatına yeni bir dinamizm ve zenginlik kazandırmışlardır. Böylece İslâm bilim geleneği XVI. yüzyılda zirveye ulaşmıştır. İslâm medeniyetinin eski merkezleri yanında Bursa, Edirne, İstanbul, Üsküp ve Saraybosna gibi yeni kültür ve bilim merkezleri kurulmuştur.¹

Osmanlılar, İznik’in fethini müteakip 1326 yılında Bursa’yı alarak devletin başkenti yapmış ve arkasından ülkeyi ayakta tutmak için her sahada büyük hamlelere girişmişlerdir. Bu hamlelerin en önemlisi, bürokrasinin oluşması ve halka yönelik hizmetler verilmesinde birinci derecede müessir olan eğitim-öğretim kurumlarının açılması olmuştur.

Osmanlılar fethettikleri her yerde halkın dinî ve ilmi ihtiyaçlarına cevap verebilmek için cami, mektep ve medreseler inşa etmişlerdir. Bu alanda gerçekleştirilen atılıma, padişah ve yakınlarının yanı sıra sosyoekonomik durumları müsait birçok kişi de katılmış, böylelikle Osmanlı topraklarında köylere varıncaya kadar yüzlerce, hatta binlerce eğitim-öğretim müessesesi açılmıştır. Bundan nasibini fazlasıyla alan Osmanlı coğrafyası hiç şüphesiz Anadolu olmuştur.

Osmanlı Medreseleri Üzerine Yayınlar

Türkiye’de Osmanlı medreselerini konu alan araştırma ve incelemelerin geçmişi pek eskiye uzanmaz. Daha önce yayımlanmış birtakım çalışmalar olmakla birlikte, Osmanlı medreseleri ve tarihi üzerinde yapılmış en önemli eser İsmail Hakkı Uzunçarşılı’ya aittir. 1965’te yayımladığı *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı* adlı eser, daha sonra yapılan pek çok araştırmanın öncüsü ve rehberi olma özelliğini taşır.

1975 yılından önceki çalışmalar dikkate alındığında medreselerin işleyişi ile ilgili, Uzunçarşılı’nın bu eserinin dışında bir kaynak yok gibidir. Uzunçarşılı’dan yaklaşık çeyrek asır önce M. Şerafeddin Yaltkaya tarafından yazılan “Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler” başlıklı makale önemli olmakla birlikte ele alınan konuların çok genel olduğu dikkatlerden kaçma-

1 Ekmeleddin İhsanoğlu, *Büyük Cihad’dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul, 1996, s. 21-22.

maktadır. 1970'li yılların başında kaleme alınan M. Şehabettin Tekindağ'ın "Medrese Dönemi" adlı makalesinde ise Uzunçarşılı'nın verdiği bilgilerden öteye gidilememiştir.

Uzunçarşılı bu eserinde Osmanlı medreselerini daha çok 'teşkilât' açısından değerlendirmiştir. Eserinin medreselere ayrılan seksen sayfalık kısmında İstanbul'un fethinden önceki dönemini çok kısa şekilde ele almış, ardından Fatih'in Sahn-ı Seman medreseleri ile Kanunî'nin Külliyesindeki medreseleri, vakfiye metinlerini, kronikleri, bazı arşiv belgelerini öğrencilerine daha önce yaptırmış olduğu akademik ödevlere dayalı olarak incelemiştir. Uzunçarşılı sözkonusu eserde, medreselerin dereceleri, hiyerarşik düzenleri ve müderrislerin tayin ve terfi usulleri üzerinde uzun uzadıya durmuş ve bu konuları geniş arşiv malzemelerine dayalı olarak irdelemiştir. Uzunçarşılı, ayrıca, medreselerde okutulan dersleri ve ilgili diğer konuları toplu şekilde incelemiş ve onlar hakkında önemli bilgiler ve referanslar sunmuştur.

Uzunçarşılı'nın Osmanlı hiyerarşik düzeni içinde ortaya çıkardığı medrese tarihi, birçok çalışmalara temel teşkil ederek bu temel üzerinde azımsanmayacak sayıda araştırma yapılmasına rehberlik etmiştir. Uzunçarşılı'nın çalışması daha çok İstanbul merkezli olmakla beraber ondan sonra yapılan çalışmalar, Osmanlı coğrafyasını bir bütün olarak ele almayı hedeflemiş ve bir nevi Osmanlı medreselerinin ilk katalogları ortaya konmaya çalışılmıştır. Son yıllarda ise Anadolu, Rumeli ve Arap vilayetlerindeki Osmanlı dönemi medreselerini inceleyen çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece değişik bölgelerdeki şehir ve kasabalarda inşa edilen medreseler konusunda bilgilerimiz artmış, Osmanlı medreselerini daha iyi belgeleme ve daha mükemmel şekilde envanterlerini oluşturma imkanı doğmuştur.²

Uzunçarşılı'nın bu eserinde Osmanlı medreselerinin tarihi serüveni, daha ziyade Fatih Sultan Mehmed ve özellikle Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki gelişmeler dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Sadece ikibuçuk sayfalık bilgiyle geçiştirilen Fatih öncesi dönem hakkındaki bilgi yetersizliği, bizatihi bu eserin bir eksiği olarak algılanmamalıdır. Maalesef bu süreç bir yığın araştırma ve incelemeye rağmen henüz yeterince aydınlatılabilmemiş değildir.

Bütün bu eleştirel yaklaşımlarla birlikte Uzunçarşılı'nın sözkonusu eseri, Osmanlı medreseleri konusunda çalışma yapan bütün araştırmacıların önemli başvuru kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu eserden alınan ilhamla günden güne artarak ortaya konulan araştırmalar değişik yönlerde

2 Ekmeleddin İhsanoğlu, "Osmanlı Medrese Geleneğinin Doğuşu", *Bellekten*, c. LXIV, sy. 247, Ankara, 2002, s. 849 vd.

derinleşmiş ve çeşitlilik arz etmiştir. XX. yüzyılın son çeyreğinde ise konuyla ilgili çalışmalar büyük bir ivme kazanmış ve özellikle 1980'li yılların başından itibaren Osmanlı arşivi üzerindeki birtakım kısıtlamaların kaldırılmasıyla bu alanda yeni bir dönem başlamıştır.

Osmanlı medreselerine ve tarihine duyulan ilgi ve alakaya birçok üniversitenin ilgili fakültelerindeki akademisyenlerin de katılımı, ortaya çıkan inceleme ve araştırmaların kalitesinin en üst düzeye çıkmasını sağlamıştır. Küçümsemeyecek sayıda yüksek lisans ve doktora tezinin hazırlanmasına imkân tanıyan bu süreç, Osmanlı medreselerine ilgiyi daha da artırmış ve önemli bir birikimin elde edilmesine yol açmıştır. Bu çalışmanın son bölümünde yer alan Osmanlı medreseleri bibliyografyası dikkatle incelendiğinde, sözü edilen araştırmaların niceliği yanında niteliği hakkında da yeterince bilgi edinilebilir.

Osmanlı Medreselerine Dair Araştırmaların Sınıflandırılması

Osmanlı medreselerine dair yapılmış çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bunların bazı konu başlıkları altında yoğunlaştıkları müşahade edilmektedir. Bu yayınlar içerikleri bakımından şu başlıklar altında toplanabilir:

- a. Osmanlı medreselerinin genel tarihi
- b. Osmanlı medrese sisteminin işleyişi
- c. Osmanlı medreselerinin katalog tasnifleri
- d. Osmanlı medreselerinin mimarî yapısı
- e. Osmanlı medrese müderrisleri
- f. Dönemlere göre Osmanlı medreseleri
- g. Ülke/şehir eksenli medrese çalışmaları
- h. Medrese konulu araştırmaları değerlendiren çalışmalar

Ana hatlarıyla bu başlıklar altında toplanmakla birlikte Osmanlı medreselerine dair yapılan çalışmaların bazen birkaç başlığı birden ihtiva edebildiğini de belirtmek gerekir. Araştırmamızın son bölümündeki Osmanlı medreseleri bibliyografyasında yer alan çalışmaların, sözkonusu başlıklardan hangisi için örnek oluşturduğuna dair özet bilgi vermek yerinde olacaktır.

a. Osmanlı medreselerinin genel tarihi

Bu alandaki en önemli çalışma, daha önce de üzerinde durulan İ. H. Uzunçarşılı'nın eseridir. Buna ek olarak, yine birçok araştırmamızın referans-

ları arasında zikredilen Arif Beyin “Devlet-i Osmaniye'nin Teessüs ve Takarruru Devrinde İlim ve Ulema” isimli makalesinde, Muallim Mehmed Emin Efendinin *İlmiye Salnamesi*'nde kaleme aldığı “Tarihçe-i Tarik-i Tedris” başlıklı bölümde ve Ahmed Hikmet Müftüoğlu'na ait “Onbirinci Asr-ı Hicride Türk Mebani-i İrfanı” adlı makalede Osmanlı medrese teşkilatı tartışılmaktadır. M. Şerafeddin Yaltkaya'nın “Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler” ile M. Şehabettin Tekindağ'ın “Medrese Dönemi” adlı makalelerinde Osmanlı medreselerinin öncesi ile birlikte genel bilgiler bulunmaktadır. Alanında öncü kabul edilen bu çalışmalarda, ilk dönem Osmanlı düşünce ve kültür hayatı ile medreselerin Osmanlı toplumuyla entegrasyonu, Osmanlı medreselerinin öncesiyle irtibatı ve ortaya çıkan gelişmeler kısmen eleştirel bir anlatımla ele alınmaktadır. Bu çalışmalara son dönemlerde yapılan araştırmalarda da atıflar yapılıyor olması, ihtiva ettikleri konuların irdelenmesindeki yetkinliği açıkça gözler önüne sermektedir.

Söz konusu makalelere, son dönemlerde basılmış benzer içerikteki şu eserleri katmak mümkündür: Medreselerin muhtelif dönemlerdeki yapılarından hareketle Türk eğitim ve bilim tarihini başlangıçtan XX. yüzyıl sonuna kadar “Türk Eğitim Tarihi” adıyla geniş bir şekilde değerlendiren Yahya Akyüz'ün eserini zikretmek gerekir. Bunun yanı sıra *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi: Medrese Programları-İcazetnameler, Islahat Hareketleri* başlıklı araştırmasıyla dikkatleri çeken Hüseyin Atay da, medreselerin tarihsel sürecini bazı önemli belgeler eşliğinde kapsamlı bir biçimde irdemiş, böyle bir çalışmayı yapmasının sebebi olarak da konunun önemine dikkat çekmek ve değişik formasyona sahip kişilerce, konunun farklı bakış açılarından ele alınmasının gereğini vurgulamayı belirtmiştir. Kendisinin de son dönemde medrese ilimlerini okumuş olması sebebiyle, konuyu, içinden çıkmış bir kişi nazarıyla incelediğini ifade etmektedir. Atay'ın adı geçen eseri hakkında şu değerlendirmeleri de ilave etmeliyiz. Araştırma temelde iki bölümden oluşmaktadır. “Medrese Programları ve İcazetnameler” adını taşıyan birinci bölümde -sırasıyla üç büyük başlık altında önce Fatih, sonra Süleymaniye medreseleri çeşitli yönleriyle incelenmekte, ayrıca son derece orijinal sayılabilecek icazetnameler üzerinde durulmaktadır. İkinci bölümde ise “Medreselerin Gerilemesi ve Islahat Hareketleri” geniş bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu bölüm, tarihî kronoloji içerisinde Osmanlı medreselerindeki bozuklukları, başlangıçtan son döneme kadar yapılan ve yapılmak istenen ıslahat çalışmalarını içermektedir. Büyük bir araştırma ve emek ürünü olan bu eser, kendisinden önce sahasında yapılan çalışmalardan istifade edilerek gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, yazarının sahip olduğu bilgi birikimiyle çok önemli bir araştırma niteliği kazanmıştır.

Aynı kategoriye girebilecek başka çalışmalar da vardır. Buna rağmen, Osman Ergin'in *Türk Maarif Tarihi*, Nafi Atuf Kansu'nun *Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme* ve Faik Reşit Unat'ın *Türk Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış* gibi eserler, Osmanlı medreseleri hakkında yeni ve bilimsel katkılar sunmak yerine, müelliflerinin bu müesseseler hakkında besledikleri negatif ve hissi bakış açılarını ortaya koyan yorumlardan öteye geçememektedirler.

b. Osmanlı medrese sisteminin işleyişi

Genel anlamda Osmanlı medreseleri üzerinde yapılmış araştırmalar sayısal bakımdan çok görünse de, medreselerin işleyişini ve eğitim-öğretim düzenini ele alan müstakil çalışmalara -son dönemlerde yayımlanan az sayıda eser dışında- pek rastlanmamaktadır.

Birbirinden habersiz iki ayrı doktora tezi olarak eşzamanlı hazırlanan ve ilginç bir tesadüf eseri, kabul edilişlerinden yaklaşık beş yıl sonra basılan bu araştırmalar, kategorilerinin en güzel örneklerini oluşturmaktadır. Yayımlandıktan sonra birbirini tamamlayan iki ayrı çalışma olduğu anlaşılan bu araştırmaların ilki Osmanlı coğrafyasını kuşatacak tarzda genel, ikincisi ise sözkonusu coğrafyanın önemli bir kentini ele alması sebebiyle özel bir muhtevaya sahiptir. Bu eserlerin baskı tarihi 1997'dir.

Sözü edilen eserlerin ilki, Hasan Akgündüz tarafından "Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi: Amaç-Yapı-İşleyiş" adıyla hazırlanmış olup Osmanlı medrese sistemini daha çok Fatih ve Süleymaniye külliyesi ekseninde yoğunlaşarak çözümlemeye çalışmaktadır. İki ana bölüme ayrılan araştırmanın ilk bölümü, "Klasik Osmanlı Kurumları ve Medrese Sistemi" başlığını taşımaktadır. Geniş bir muhtevada değerlendirmeye alınan bölümde, Osmanlı devletinin yapısı ve işleyişinin yanı sıra Osmanlılarda sosyokültürel ve sosyoekonomik yapı ile Osmanlı-Türk toplumunda düşünce hayatı, akademik kurumlaşma ve medrese sistemi hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Araştırmanın asıl konusunu teşkil eden ve "Osmanlı Medrese Sistemi (Amaç-Yapı-İşleyiş)" adını taşıyan ikinci bölümde ise, ayrı başlıklar altında kapsamlı bir şekilde Osmanlı medrese sisteminin tarihî gelişimi, amaçları, yapısı, yönetimi ve işleyişi üzerinde durulmuştur. Çalışma sırasında konunun felsefi boyutu da ihmal edilmemiş ve ayrıntılı bazı yorumlarda bulunulmuştur. Araştırmanın zengin kaynakları arasında Başbakanlık Arşivi'nde bulunan belgeler, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nde muhafaza edilen vakfiyeler ile diğer yazma ve basma eserler de bulunmaktadır. Osmanlı arşivinde yer alan belgelerin daha ziyade genel içerikte olanlarının kullanıldığı eserde, yerel mahiyet arz eden mahkeme sicillerine hemen hiç

yer verilmemiş olmasının bir eksiklik olduğu söylenebilir. Sonuç itibariyle sözkonusu eserin, Osmanlı medrese sisteminin işleyişini genel ölçekte değerlendiren önemli bir araştırma olarak alanındaki boşluğu doldurduğu düşüncesindeyiz.

Osmanlı medrese sisteminin işleyişine dair Akgündüz'ün bu araştırmasındaki verileri, yerel ölçekte bir anlamda test edecek diğer bir araştırma tarafımızdan yayımlanmıştır. "Bursa Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönem Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim" başlığını taşıyan eser, *klasik dönem* olarak adlandırılan, Osmanlıların ilk üç yüzyıllık dilimini kapsamaktadır. Osmanlı coğrafyasının ilk başkenti ve devletin her alanda kurumsallaşmasını yaşadığı ilk şehir olması sebebiyle Bursa'nın diğer kentler için de örneklik üstlendiği açıktır. Bizans döneminde Hisar'da sıkışıp kalan ve fetihden sonra da kısa sürede genişleyen Bursa'ya Orhan Gazi'nin, *Manastır* adıyla yaptırdığı ilk medreseden sonra süratle çoğalan bu kurumların sayısı, XVI. yüzyıl sonunda 50'ye ulaşmıştır.

Bu araştırma, ilgili dönemdeki eğitim-öğretim mekanizmasını ortaya koymaya çalışmaktadır. Araştırmada temel hedefin, Osmanlı ilmiye teşkilatının önemli bir bölümünü oluşturan medreseler, müderrisler, öğrenciler ve ders programları etrafında yoğunlaşan sis perdelerinin aralanmasını sağlamak olduğu anlaşılmaktadır. Şu ana kadar medreselerin işleyişi, müderris, muid ve öğrencilerin durumları ile öğretim programları konularında yapılan çalışmalarda, genelde aynı bilgilerin tekrarlandığı ve sözü edilen boşluğun, eldeki vakfiyeler ve biyografi kaynaklarıyla doldurulması da pek mümkün görünmediği belirtilen çalışmada; bu sistemin işleyişi ile ilgili konuları aydınlatmanın, mahkeme sicilleri sayesinde mümkün olabileceği ifade edilmiş ve bu düşünceden hareketle, belgelere yansıyan pek çok örnek değerlendirilerek geniş bilgiler elde edilmiştir. XV. yüzyıl ortalarından itibaren tutulan kayıtları barındıran Bursa mahkeme sicillerinin bıraktığı boşluklar, Osmanlı kronikleri, biyografi kaynakları ve diğer yazma eserlerle kapatılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma sayesinde, en azından Osmanlı klasik dönemi eğitim-öğretiminin medreseler boyutu hakkında daha net bilgiler elde edilmiş bulunmaktadır.

Araştırma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Bursa medreselerinin fizikî özellikleri, inşa ve tamirleri, dereceleri ve ihtisas medreseleri incelenmiştir. İkinci bölümde medresede görevli müderris, muid ve şeyhten oluşan öğretim elemanları ile medresenin idarî personelinden meydana gelen medrese kadrosu ele alınmıştır. Üçüncü bölüm, değişik yönleriyle araştırılan öğrencilere ayrılmıştır. Dördüncü ve son bölümde ise, öğretim programları başlığı altında ders programları, ders verme yöntemleri ve tatil konusu işlenmiştir.

Bu araştırmada sadece Bursa Mahkeme Sicilleri ile yetinilmesi ve Başbakanlık Arşivi ile Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'ndeki belgelere yeterince müracaat edilmemiş olması bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ancak Akgündüz'ün eseri ile tarafımızdan yazılan bu kitap bir bütün halinde değerlendirildiğinde, zikredilen eksikliklerin büyük ölçüde bertaraf edildiği söylenebilir.

c. Osmanlı medreselerinin katalog tasnifleri

Bu kategorideki en önemli kapsamlı çalışma, Cahid Baltacı tarafından 1976'da hazırlanan ve *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* adlı eserdir. Giriş kısmında Osmanlı medrese teşkilatının kısaca ele alındığı bu araştırmanın asıl bölümünü, iki yüzyıl boyunca Osmanlı coğrafyasının muhtelif şehir ve kasabalarında bulunan medreselerin belli bir tasnif dahilinde sıralanması oluşturmaktadır. Müderrislerin aldıkları günlük ücretlere (yevmiye) göre bir düzenlemeye (yirmili, otuzlu, kırklı, ellili, altmışlı vs.) tabi tutulan medreseler alfabetik olarak sıralanmıştır. Medreseler ile ilgili bilgi verilirken; kurucusu/vâkifi, bulunduğu yer, kısaca tarihi tartışılmakta, medresede görev alan müderrisler kronolojik olarak sıralanmakta ve -*Şekâik, Mecdî, Atâi, Sicill-i Osmânî ve Osmanlı Müellifleri* vb. gibi- biyografi kaynaklarında yer alan terceme-i halleri özetle aktarılmaktadır. Medreselerin tespiti sırasında, sözü edilen iki asır içinde inşa edilenlerin yanı sıra XIV. yüzyılda yapılmış olup fiziksel olarak varlıklarını daha sonraki asırlara taşıyabilen medreseler de dikkate alınmıştır.

Baltacı, araştırmasında, XVI. yüzyıl sonunda Osmanlı medreselerinin 500 civarında olduğunu, Osmanlılardan önce yapılmış olanlarla birlikte bu rakamın 1000'e ulaştığını ortaya koymuştur (s. 19). Eserinde zikrettiği yüzlerce medrese sebebiyle ortaya çıkan bazı tedahülleri engelleyememişse de, sözkonusu eserin birçok benzer araştırma ve lokal çalışmayı tetiklediğini kabul etmek gerekir.

Osmanlı medreselerinin genelini hedefleyen bu çalışma ile büyük benzerlikler taşıyan başka bir eseri daha zikretmekte fayda vardır. Mustafa Bilge'nin 1984'te kaleme aldığı *İlk Osmanlı Medreseleri* adlı eserin muhtevası diğeriyle paralellikler arz etmektedir. Bu eserlerde yazarlar, bazı arşiv malzemeleri kullanmışlarsa da, mahkeme sicillerine hiç başvurmamışlar, daha çok matbu ve yazma eserlerden faydalanmışlardır. Bu iki eserde, medreselerin işleyişi hakkında bilgiler verilirken, daha çok biyografi kaynaklarına, biraz da arşiv belgelerine müracaat edilmiş ve özet bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte, her iki eserin sonunda ekler kısmında verilen vakfiye fotokopileri ve tercümeleri ile bazı kanunnamelerin önemli olduğunu belirtmeliyiz.

Genel muhtevalı bu iki eserin dışında bazı şehirlerdeki Osmanlı medreseleri ile ilgili katalog bilgileri aktaran araştırma eserleri de son dönemde görülmeye başlanmıştır. Bu bağlamda, klasik dönemdeki Bursa medreselerini gün yüzüne çıkarmayı amaçlayan ve yine kaynaklarını büyük ölçüde mahkeme sicillerinin oluşturduğu *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri* başlıklı bir araştırma 1998 yılında tarafımızdan yayımlanmıştır. Baltacı'nın dikkate aldığı muhtevaya benzemekle birlikte, diğerinden farklı olarak bu çalışmada, medreselerin isimleri, buldukları yer, vakıfları ve tarihî süreç tartışılırken medreselerin hiyerarşik düzeni değil, padişahların kronolojik sıralaması esas alınmıştır. Bu eserin orijinal yönlerinden biri, medresede görev alan müderrislerin, mahkeme sicillerinin de katkısıyla, daha sağlıklı ve kesintisiz silsilelerinin elde edilmiş olmasıdır. Daha önceki eserlerde yayınlanan medrese vakfiyelerinin dışında, mahkeme sicillerinde suretlerine ilk kez rastlanan vakfiyeler de incelenerek ilgili medreseye dair daha sağlıklı bilgilerin elde edilmesine çalışılmıştır.

Bu kategoriye giren araştırmalar Anadolu'nun diğer şehirleri için de yapılmıştır. Yüksek lisans tezi olarak 1992'de İbrahim Kutlu tarafından hazırlanan "XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Konya Medreseleri", doktora tezi olarak 1998'de tamamlanan Mehmet Memiş'in "Şanlıurfa Medreseleri", yüksek lisans tezi olarak Necati Aktaş tarafından 1986'da sunulan "1206 [1792] Tarihinde İstanbul Medreseleri"; Ahmet Şimşirgil'in "Onaltıncı Yüzyılda Tokat Medreseleri"; Münir Aktepe'nin, "İzmir'de Osmanlı Devri Medreseleri" adlı makaleleri ile Caner Arabacı'nın 1998'de kaleme aldığı *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)* adlı eser bu türün diğer örnekleri arasında zikredilebilir.

d. Osmanlı medreselerinin mimarî yapısı

Bu kategoriye irili ufaklı pek çok eser girmekle birlikte bu alanın lokomotifini kabul edilecek araştırmalardaki imza, Ekrem Hakkı Ayverdi'ye aittir. 1972-1982 yılları arasında yayına hazırladığı ve gerçekten büyük bir emeğin ürünü olan eserler, *Osmanlı Mimarisi* üst başlığını taşımaktadır. Osmanlı medeniyetinden geriye kalan bütün mimarî eserlerin adeta resmî geçit yaptığı eserlerde tarihî kronoloji dikkate alınmıştır. Bu konuya dair yazdığı dört ciltlik eserin medrese ile ilgili bölümlerinde aktardığı bilgiler son derece bilimsel ve otantiktir. Başbakanlık Arşivi'nden elde ettiği belgelerin yanı sıra ulaşabildiği medrese vakfiyeleri ve ilgili şehirlerin mahkeme sicillerinin en azından bir bölümünü gözden geçirmiş olması eserlerinin kalitesini büyük ölçüde artırmıştır. Osmanlı coğrafyasında yer alan medreseleri, kronolojik sırayla, şehirlere, hatta kasabalara göre tasnif eden bu

dört ciltlik çalışmanın referansları son derece tatminkârdır. Medrese ve diğer mimari eserlere ait bizzat hazırladığı plan ve krokiler, eserleri daha da kıymetli hale getirmektedir. Sözkonusu eserlerin bundan sonraki dönemlerde de ilgili araştırmacıların başvuru kaynakları arasında yer alması kaçınılmaz görünmektedir.

Öte yandan, aynı kategoride zikredilebilecek başka eserler de vardır. Sözgelimi, Kültür Bakanlığı yayınları arasında 1999'da yayımlanan Yekta Demiralp'e ait *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)* adlı eser ile A. Zeynep Nayır'ın 1980 yılında doçentlik tezi olarak kabul edilen, ancak henüz basılmayan "İstanbul, Medreseleri: Koruma ve Çağdaş Kullanım Açısından Bir Değerlendirme" başlıklı araştırma bu konuya verilebilecek örnekler arasındadır.

e. Osmanlı medrese müderrisleri

Bu kategoriye Osmanlı medrese müderrislerini genel olarak ele alan veya bir müderrisi müstakil olarak değerlendiren eserler girmektedir. Bu tür çalışmalar daha ziyade, Osmanlı biyografi kaynakları arasında en çok bilinen ve müderrislerin hayatlarına yer verdiği için daima müracaat edilen *Şekâik, Mecdî, Atâî, Sicill-i Osmânî ve Osmanlı Müellifleri* vs. tarzındaki eserlerden hareketle kaleme alınmışlardır. Daha önce bir başka nedenle değerlendirmeye alınan Cahid Baltacı'nın *XV.-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri* adlı eserinde, her medrese ile ilgili bölümün sonunda kronolojik olarak müderrisler sıralanmakta ve terceme-i halleri aktarılmaktadır.

Osmanlı biyografi kaynakları arasında ünlenen ve muhtelif alanlardaki pek çok kişinin hayatına dair bilgiler veren sözkonusu eserler hakkında, kıymetli olmaları bakımından herhangi bir tartışma olmadığı için burada bir değerlendirmeye girmek zaid addedilmiştir. Osmanlı coğrafyasında yaşamış olan ve müderrislerle ilgili olduğu kadar padişah, devlet adamı, şair, musikîşinas, hattat gibi çok sayıda kişinin hayatı hakkında ayrıntılar bulunabilecek bu biyografi kaynaklarının, çalışmanın sonundaki bibliyografyada gösterilmesine de -listeyi kabartacağı endişesiyle- ihtiyaç hissedilmediğini belirtmek gerekir.

VIII. asırdan XVIII. asra kadar İslam dünyasında pozitif bilimler alanında (matematik, tıp, kimya, fizik, astronomi, felsefe vb.) faaliyet gösteren bilim adamlarını anlatan Mahmut Karakaş'a ait *Müsbet İlimde Müslüman Alimler* adlı eserin bir bölümünde, medrese kökenli birçok bilim adamının hayat hikayesine yer verilmektedir. Osmanlı döneminin III. Selim devrine kadar olan zaman diliminde yetişen bilim adamlarının biyografilerini, Osmanlı-Türk medeniyetine katkılarını ve verdikleri eserleri takip etmek ba-

kımından bu eser bir kıymet taşımakta ise de, genellikle tabakat kitaplarındaki verilerin bir derlemesi olmaktan öteye gidememiştir.

Osmanlı medreselerini bu tarzda genel olarak değerlendiren eserlerin yanında müstakil olarak bir müderrisi ele alan çalışmalar da vardır. Örneklemek gerekirse, Mehmet Bayrakdar'ın ilk Osmanlı müderrisleri arasında gösterilen Davud-ı Kayserî hakkındaki *Kayserili Davud* adlı eseri 1988'de basılmıştır. Bu türe dahil edilebilecek başka incelemeler de mevcuttur. Sözgelimi Fahri Unan'ın "Taşköprülü-zâde'nin Kaleminden XVI. Yüzyılın İlim ve Âlim Anlayışı" başlıklı uzun bir makalesi ile yine aynı yazara ait "XVI. Yüzyıl Ulemâsından Nev'î Efendi'ye Göre Osmanlılarda İlim ve Âlim Anlayışı" adlı diğer bir makalesi, Osmanlı müderrislerini belli yönleriyle değerlendiren orijinal çalışmalardır.

f. Dönemlere göre Osmanlı medreseleri

Osmanlı medreseleri bazen yüzyıl/lar, bazen dönemler, bazen belli bir yılın esas alındığı çalışmalar biçiminde de ele alınmıştır. Daha önce adı zikredilen Hasan Akgündüz'e ait *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi: Amaç-Yapı-İşleyiş* ve tarafımızdan kaleme alınan *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim* adlı eserler, Osmanlıların ilk üç yüzyılında ortaya çıkan gelişmeler doğrultusunda medrese sisteminin işleyişinin izah edildiği çalışmalardır. Bunun dışında, sözgelimi Hayri Akın tarafından 1996 yılında yüksek lisans tezi olarak sunulan "Tanzimat Dönemi Medrese ve Mekteplerinde Din Eğitimi ve Öğretimi" başlıklı araştırma ile diğer bazı çalışmalar da belli bir dönemi esas alan incelemeler olarak görülmektedir. Bunun dışında, ilgi alanımızın dışına çıkmakla birlikte Selçuklular dönemini eksen alan bazı çalışmalar da yapılmıştır. Mesela, yüksek lisans tezi olarak Dursun Dilek tarafından hazırlanan "Türkiye Selçukluları Devrinde Konya Medreseleri" adlı araştırma ile Selami Sönmez'in doktora tezi olarak hazırladığı "Anadolu'daki Selçuklular ve Beylikler Dönemi Medreseleri" başlıklı çalışma bu meyanda zikredilebilir.

g. Ülke/şehir eksenli medrese çalışmaları

Bu konuda özellikle son dönemde sayıları gittikçe artan araştırmalara rastlanmaktadır. Bu sınıfa sadece ülke ve şehirler değil, kasabalarda kurulan medreseleri konu alan müstakil incelemeler de girmektedir. Ülke bazında yapılan çalışmaların en önemlisi, daha önce adından ve eserlerinden bahsedilen Ekrem Hakkı Ayverdi'ye aittir. *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* adıyla iki cilt halinde 1981-1982 yılları arasında yayımlanan ve Bulga-

ristan, Yunanistan, Arnavutluk ve Yugoslavya'daki yerleşim birimlerinde Osmanlılardan günümüze gelebilen mimarî eserlerin tamamının ele alındığı araştırma son derece kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Ülkesi ile ilgili, seksen yıl öncesine ait çok özet bilgiler olmakla birlikte, dikkate değer veriler ulaştırılan T. Bahri'nin *Sebilürreşad*'da yayımlanan "Arnavutluk'da Medreseler" başlıklı makalesi de zikredilmeye değerdir. Osmanlı coğrafyasının Avrupa bölümü için bunun dışında bazı çalışmaların varlığı müşahade edilmektedir. Avrupalı araştırmacıların kendi bölgelerinde yer alan medreseleri tespit ederek birtakım eserler yazdıkları memnuniyetle takip edilmektedir. Örnekleme gerekirse, Bulgaristan'da kurulan medreseler için Orlin Sabev'in *Ottoman Schools in Bulgarian Lands: 15th-18th Centuries* adıyla 2001'de, Bosna medreseleri için İsmet Kasumoviç'in *školstvo/Obrazovanje u Bosanskom Ejaletu za Vrijeme Osmanske Uprave* başlığıyla 1999'da basımları gerçekleşen eserleri son derece dikkat çekicidir. Agoston Gabor'un 1989'da *Türk Dünyası Araştırmaları* dergisinde yayımlanan "Budun'de Osmanlı Medreseleri ve Müderrisleri" başlıklı yazısı ve Alexandre Popovic'in Balkanlardaki medreseleri XIX. yüzyıl periyodunda değerlendirdiği "Les Medrese dans les Balkans: Des Premières innovations du milieu du XIXe siècle à nos jours" adıyla 1997 yayımladığı makale bu kategorinin Avrupa ayağının diğer örneklerini oluşturur.

Osmanlı coğrafyasının Ortadoğu bölümü için de yakın dönemlerde bazı eserler vücuda getirilmiştir. Osmanlı medreseleri alanında sözkonusu bölge için ortaya konan eserler gün geçtikçe artmaktadır. Yakın komşumuz Suriye'nin önemli bir tarihî şehri olan Halep'teki Osmanlı medreselerini mimarî açıdan inceleyen Lemya' el-Casir, 2000 yılında, *Medârisü Haleb el-Eseriyye* adlı bir eser yayımlamıştır. Öte yandan İslam dünyasının kutsal saydığı beldelerden biri olan Kudüs'teki Osmanlı medreseleri hakkında Kâmil Cemil el-Aseli, *Ma'âhidü'l-İlm fi Beyti'l-Makdis* adıyla 1981'de bir eser kaleme almıştır. Mısır ve Hicaz medreselerinin XV. yüzyıldaki durumları için Adnan Muhammed Fâyiz el-Hârisi'nin araştırdığı *İmâratü'l-Medrese fi Mısır ve'l-Hicaz* adlı eser 1997 yılında Mekke'de yayımlanmıştır.

Osmanlı coğrafyasının Anadolu ayağındaki şehirleri konu alan çalışmaların sayısı önemli bir yekuna doğru gitmektedir. Özellikle yüksek lisans ve doktora tezi olarak hazırlanan pek çok çalışmanın varlığı bilinmekte ise de bunların yayımlanmaması önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır. Bu konudaki boşluğun doldurulması için özellikle şehir/büyükşehir belediyelerine anlamlı görevler düşmektedir. Konuyla ilgili yayımlanan çalışmalar arasında şu eserler örnek olarak verilebilir. Daha önce de isimleri bir vesile ile geçen bu eserler arasında, tarafımızdan kaleme alınan *Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreseleri* ve Caner Arabacı'ya ait *Osmanlı Dönemi*

Konya Medreseleri (1900-1924) adlı eserler ile Ahmet Şimşirgil'in "Onaltıncı Yüzyılda Tokat Medreseleri" ve Münir Aktepe'nin, "İzmir'de Osmanlı Devri Medreseleri" adlı makaleleri sayılabilir.

Osmanlı medreselerini kasaba düzeyinde ele alan çalışmalara da zaman zaman rastlanmaktadır. Bununla ilgili sadece bir örnek vermek istiyoruz. Bundan doksan yıl önce ünlü muharrirlerimizden Ahmed Hamdi Aksekili tarafından yazılan "Birgi Medreseleri" adlı makale *Sebilürreşad* mecmuasında yayımlanmıştır. Bu tür çalışmaların bundan sonra daha da artacağına dair ciddi beklentilerimiz vardır.

h. Medrese konulu araştırmaları değerlendiren çalışmalar

Böyle bir kategorinin oluşmasında Ekmeleddin İhsanoğlu'nun araştırmaları etkili olmuştur. Bu alanda Osmanlı medreseleri hakkında eleştirel yaklaşımlar getiren İhsanoğlu, ilk yazısını Fatih medreseleri üzerine hazırladı. "Fatih Külliyesi Medreseleri Ne Değildi! Tarih Yazıcılığı Bakımından Tenkit ve Değerlendirme Denemesi" başlığını taşıyan makale, 1996'da yayımlanan *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna* adlı eserinin de bir bölümünü oluşturmuştur. Kuruluşundan itibaren Osmanlı medeniyetinde müstesna yeri olan Fatih Külliyesi medreselerinin tarihi hakkında, son dönem araştırmalarında ortaya çıkan "farklı konularda eğitim görülen değişik fakültelerin oluşturduğu modern üniversite" imajının doğru olmadığını tespit eden İhsanoğlu, bunun aksine sözkonusu medreselerin, daha önceki dönemlerde kurulan medreselerin eğitim geleneğine bağlı tesis edildiklerini ifade eder. Sonuç itibarıyla İhsanoğlu, Fatih medreseleri tarihinin bazı yönlerini, konuyla ilgili kaynakları analitik ve eleştirel bakış açısıyla ele alarak değerlendirmiştir.

İhsanoğlu, *Belleten*'de 2000 yılında yayımladığı "Osmanlı Medrese Tarihçiliğinin İlk Safhası (1916-1965): Keşif ve Tasarlama Dönemi" adlı makalesinde ise İkinci Meşrutiyet döneminde başlayıp günümüze kadar devam eden Osmanlı medreselerinin tarihine dair çalışmaları; 1916 yılından başlayarak 1965'te yayınlanan İ.H. Uzunçarşılı'nın ünlü eserine kadar olan süre ile sınırlandırarak ele almış ve bu dönemi "Keşif ve Tasarlama Dönemi" olarak adlandırmıştır. Uzunçarşılı'nın bu alanda temel kaynak kabul edilen eserinden önceki dönem, tarih yazıcılığı açısından eleştirel olarak ilk defa ele alınmış ve bir bütün olarak gözden geçirilmeye çalışılmıştır. Osmanlı medrese tarihine ilişkin çalışmaların başlangıcı olarak kabul edilen Arif Bey ve Emin Beyin 1916'da yayımlanan makalelerinden sonra yazılan makale ve kitaplar, kronolojik bir sıra ile ve eleştirel bir metotla incelenmiştir. Bu eserlerde dönemin tarih yazıcılığını etkileyen kavramlar ve tarihî mal-

zemenin menşe ve gelişimi ele alınmıştır. O dönemde oluşturulmaya başlanan yeni bir medrese modeli, bu modelin giderek kabul görmesi ve yaygınlaşma sürecinin ele alındığı çalışmada daha sonra A. Hikmet Müftüoğlu'nun makaleleri kaynakları ile birlikte değerlendirilmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde bu konuda yapılan çalışmalardan Remziye Beksaç, Şerafeddin Yaltkaya, Osman Nuri Ergin, Adnan Adıvar, Muzaffer Gökman, Süheyl Ünver'in eserleri üzerine değerlendirmeler yapılmış, akademik olarak da Cavid Baysun ile Gibb ve Bowen'in çalışmaları hakkında bilgi verilerek makale tamamlanmıştır.

İhsanoğlu'nun bu kategorideki son yazısı 2002 yılında yine *Bellekten*'de, "Osmanlı Medrese Geleneğinin Doğuşu" adıyla yayınlanmıştır. Bu makalede, Orhan Bey'in İznik'te ilk Osmanlı medresesini kurması ile, Osmanlı tarihinin yepyeni bir safhasının başlangıcı olan Fatih'in tahta geçmesi arasındaki 120 yıllık (1331-1451) süre "Osmanlı medreselerinin kuruluş ve geleneklerinin oluşum dönemi" olarak değerlendirilmiştir. Osmanlı öncesi ile Osmanlı medreseleri arasındaki süreklilik ve erken dönem Osmanlı eğitim ve bilim hayatında görülen gelişmelerin, mevcut gelenek ve usullere uygun şekilde gerçekleştiği belirtilmektedir. Bunun yanında, Osmanlı medrese tarihinin şimdiye kadar üzerinde durulmayan yönlerinden birisi olan bu medreselerin Osmanlıların idaresi altına giren toprakların hangi yerleşim yerlerinde, ne zaman ve nasıl kurulduğu tartışılmaktadır. Bu çalışmada 120 yıllık dönem içinde medreselerin başlangıçta hangi ihtiyaçlara cevap verebilmek için ortaya çıktıkları, bunun belirli bir politika dahilinde olup olmadığı, ihtiyaca binaen inşa edilen medreselerin Osmanlı coğrafyası içindeki dağılımları, nüfus ve iskan politikaları açısından değerlendirilmiştir. Bu sıradaki henüz Osmanlı toprağı olmayan bölgelerde de Osmanlı ileri gelenleri tarafından medreselerin kurulduğu görülmüştür. Bütün bu unsurları gözeten bir araştırmanın sağlıklı bir veri tabanı üzerinde yürütülmesi için de ulaşılabilen temel kaynak ve çalışmalar kritik ve analitik şekilde irdelenerek tespit edilen medreselerin bir envanteri çıkarılmıştır. Padişahların saltanat sürelerine göre hazırlanan bu liste toplam 84 medresenin kurulmuş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu envanterden hareketle, makalede değişik kaynak ve çalışmalarda geçen bilgiler yeniden değerlendirilerek Osmanlı medrese geleneği hakkında dikkat çeken bilgi ve yorumlar aktarılmaktadır.

Sonuç

İslam dünyasının karakteristik eğitim kurumu medreselerdir. Bu kurum, başlangıcı dikkate alındığında, genelde Türk-İslam kültür çevrelerinde ortaya çıkıp gelişmesine karşın, zaman içinde her tarafa yayılmıştır. Ge-

nel medrese tarihi ve Osmanlı medreseleri hakkında bilinenler, aslında bu konuya farklı açılardan yoğunlaşan az sayıda incelemeye dayanmaktadır. Osmanlı-Türk bilim ve eğitim tarihine yoğunlaşan yeni çalışmalarda medreselerin Selçuklu ve Osmanlı dönemi itibariyle genel bilgiler çerçevesinde tartışıldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte her geçen gün, medreseleri çok değişik yönleriyle ele alan muhtelif araştırma ve incelemelerin yayımlanması giderek artmaktadır. Sadece Osmanlı dönemindeki Anadolu medreseleri için yayımlananlar bile önemli bir yekun oluşturmaktadır.

Osmanlı dönemi Anadolu medreseleri konusunda ülkemizde son yüzyılda çok sayıda eser ve makale yayımlanmasına karşın bunların biraraya getirildiği ve değerlendirildiği çalışmalar henüz yapılamamıştır. Genel olarak medrese tarihi ve Osmanlı medreseleri üzerindeki araştırma ve incelemelerin bir çoğunda karşılaşılan temel problem, medresenin tarihî gelişiminin kendi özgünlüğü ve model bütünlüğü içinde sorgulanamamasıdır. Bu hususun yeterince dikkate alındığı araştırmalar çoğaldıkça, Osmanlı medeniyet sisteminin en önemli kurumu olan medreselerin daha iyi çözümleneceği ve anlaşılacağı kanaatindeyiz.

Bibliyografya hakkında açıklama

Osmanlı medreseleri hakkında Türkiye'de yapılan çalışmaları hedefleyen bu bibliyografya oluşturulurken bazı hususların dikkate alındığını belirtmeliyiz. Bibliyografyanın zaman ve zemin unsurları, yani Osmanlı dönemi ve Osmanlı coğrafyasının sadece Anadolu-Trakya bölümü, bir anlamda Türkiye toprakları ile sınırlı tutulduğunu ifade etmek gerekir. Osmanlı öncesi dönemlerle ilgili birçok kaynak tespit edilmesine, Osmanlı coğrafyasının diğer bölümleri için birtakım araştırmalara rastlanmasına rağmen sözü edilen gerekçe ile bibliyografyaya dahil edilmemiştir. Osmanlı medreseleri hakkında, son asırda yapılan çalışmalar esas alınmış olup daha önceki dönemde yazılanlar kapsam dışı tutulmuştur.

Öte yandan, medreseler ve müderrisler ile ilgili dolaylı bilgi veren biyografi türü eserler ile genel tarih kaynakları listeye alınmamıştır. Çalışmanın sadece küçük bir bölümünü medreselere tahsis eden, medreseleri büyük ölçüde eksene almayan ikincil kaynaklar da bibliyografyada gösterilmemiştir. İslam ve Osmanlı medreseleri hakkında verdiği genel bilgiler kısa bir özetten öteye geçmeyen eserler ile tamamen folklorik ve hiçbir akademik değeri bulunmayan çalışmalar da mümkün olduğunca tasnif dışı tutulmuştur. Ayrıca lisans düzeyinde yapılan tezlerin hemen tamamı listeye alınmamıştır.

Son olarak ifade etmek gerekir ki, kütüphanelerin ve bilinen kaynakların taranmasıyla oluşturulan bu bibliyografyanın eksiklerinin olması son derece tabiidir.³ Bu bibliyografyanın mütemmimi olacak katkıları beklediğimizi de belirtmek isteriz. Bu çalışmanın, Osmanlı medreseleri alanında araştırma yapacaklara küçük de olsa bir destek sağlayacağına inanıyoruz.

Osmanlı Dönemi Anadolu Medreseleri Üzerine Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası

- Adanalı, A. Hadi, "Osmanlı Medreselerinde Tartışma Metodolojisi", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 35-44.
- Adivar, A. Adnan, *Osmanlı Türklerinde İlim*, İstanbul, 4. Baskı, 1982.
- Ahunbay, Zeynep, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları: Medreseler, Dar'ül-Kurrarlar, Mektepler", *Mimar Başlı Koca Sinan Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, İstanbul, 1988, c. I, s. 239-275.
- Akçe, Zübeyr, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Dönemindeki Eğitim Müesseseleri Üzerine Bir Deneme", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Akdağ, Mustafa, "16. Asrın İkinci Yarısında Bolu'daki Medreseli Suhte İsyanları", *Çele*, c. I, sy. 4, Bolu, 1963, s. 8-16.
- Akdağ, Mustafa, "Türk Tarihinde İçtimai Buhranlar Serisinden: Medreseli İsyanları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, c. XI, sy. 1-4, İstanbul, 1949, s. 361-387.
- Akdağ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası*, Ankara, 1975.
- Akdağ, Mustafa, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XII, sy. 1-2, Ankara 1955, s. 239-296.
- Akdağ, Mustafa, "Celali İsyanlarının Başlaması", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara, 1947, c. V, sy. 3.
- Akgündüz, Hasan, "Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi: Klasik Dönem", *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul, 1992, 80, 85-92.
- Akgündüz, Hasan, *Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi: Amaç-Yapı-İşleyiş*, İstanbul, 1997.
- Akgündüz, Hasan, "Vakıf Geleneğimizde Eğitim Hizmetleri", *Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24 Kasım 1992, s. 27-39.
- Akgündüz, Hasan, "İnsanın Tarih Yapma Rolü ve Eğitim Geleneğinin Tarihi Temelleri", *Belleten*, c. LVIII, sy. 221, Ankara, 1994, 211-230.
- Akgündüz, Hasan, *Tarihi Gelişim İçinde Medreseler ve Üniversiteler (Başlangıçtan XV. Yüzyıla Kadar) / Türk ve İngiliz Örnekleri Üzerinde Mukayeseli Bir İnceleme*, Diyarbakır, 1998.

3 Bibliyografyanın oluşması sırasında kütüphane ve kaynak taramasında yardımlarını gördüğüm bölümümüz araştırma görevlisi İlhami Oruçoğlu'na teşekkür ediyorum.

- Akın, Hayri, "Tanzimat Dönemi Medrese ve Mekteplerinde Din Eğitimi ve Öğretimi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Akkutay, Ülker, *Enderun Mektebi*, Ankara, 1984.
- Akok, Mahmut, "Merzifon'da Çelebi Mehmet Medresesi", *Mimarlık*, c. IX, sy. 1-2, Ankara, 1952, s. 29-37.
- Akozan, Feridun, "Türk Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, sy. 8, Ankara, 1969, s. 303-308.
- Aksekili, Ahmed Hamdi, "Birgi Medreseleri", *Sebilürreşad*, c. XI, sy. 274, İstanbul, 1914, s. 173-174.
- Aksekili, Ahmed Hamdi, "Medresetü'l-İrşad", *Sebilürreşad*, c. XXI, sy. 538-539, İstanbul, 1923, s. 142-144.
- Akseki(li), Ahmed Hamdi, "Yeni İslam Medreseleri Hakkında Mühim Bir Rapor", *Sebilürreşad*, Ankara, 1923, 21/522, 11-16; Osmanlı'dan Cumhuriyete İslâm Düşüncesinde Arayışlar, İstanbul, 1999, 348-349.
- (Aksekili), Mustafa Hakkı, "Terbiye ve Talim: Müderrisinde Hareket-i Fikriyye: Medrese Aleminde İlk Başlayan Sınıf İmtihanları", *Sebilürreşad*, İstanbul, 1913, 10/253, 346-347.
- Aktaş, Necati, "1206 [1792] Tarihinde İstanbul Medreseleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1986.
- Aktepe, Münir, "İzmir Şehri Osmanlı Medreseleri Hakkında Önbilgi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, sy. 21-26, 1972, s. 97-118.
- Aktepe, Münir, "İzmir'de Osmanlı Devri Medreseleri", *Üç İzmir*, s. 85-99.
- Aktepe, Münir, *İzmir Yazıları: Camiler, Hanlar, Medreseler, Sebiller*, Hzt.: Fikret Yılmaz, İzmir, 2003.
- Akyüz, Yahya, "III. Selim Döneminde Bursa Medreselerinde Disiplin İslahatına İlişkin Bir Belge", *Bellekten*, c. XLIII, sy. 172, Ankara, 1979, s. 761-765.
- Akyüz, Yahya, "Türkiye'de Çağdaş Anlamda Öğretmenlik Mesleğinin Doğuşu", *Türkler*, c. XV, Ankara, 2002, s. 15-25.
- Akyüz, Yahya, "Darülmualliminin İlk Nizamnamesi (1851), Önemi ve Ahmet Cevdet Paşa", *Millî Eğitim*, sy. 95, Mart 1990, s. 3-20.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 2001'e)*, İstanbul, 8. Baskı, 2001.
- Albayrak, Sadık, "Birinci Dünya Harbinde İstanbul, Medreseleri", *İslam Medeniyeti*, c. III, sy. 29, İstanbul, 1973, s. 26-29.
- Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması (İlmiye Ricalinin Terâcim-i Ahvâli)*, c. I-V, İstanbul, 1980-1981.
- Albayrak, Sadık, "Medreselerin Geçmişinden Bir Safha", *İslam*, c. II, sy. 19, Ankara, 1985, s. 42-43.
- Ali Emîri Efendi, "Meşihat-i İslâmiyye Târihçesi", *İlmiye Salnâmesi*, İstanbul, 1334, s. 304-320.
- Alim Can bin Ahmed Can, *Orta Müderrisler İçin Vakitli Ders Cedveli*, Ankara, 1917.
- Alpay, İ. Birol, "I. Sultan Abdülhamid Külliyesi ve Hamidiye Medresesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, sy. 8, 1978, s. 1-22.
- Altınkaynak, Hikmet, "Medrese ve Divan Edebiyatını Neden Okutturuyorlar", *Yeni Toplum*, c. II, sy. 18, Ankara, 1977, s. 21-23.

- Altınsu, A., *Osmanlı Şeyhülislamı*, Ankara, 1972.
- Altun, Ara, "Kütahya'da Rüstem Paşa Medresesi Hakkında Kısa Notlar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, sy. 11, İstanbul, 1981, s. 1-11.
- Altun, Ara, "Safa Camii Medresesi", *Arkitekt*, c. XL, sy. 341, İstanbul, 1971, s. 33.
- Arabacı, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri (1900-1924)*, Konya, 1998.
- Arnd Nohl, Michael, "Breakdans ve Medrese: Göçmen Gençlerin Çok Boyutlu Habitusu", *Toplum ve Bilim*, sy. 82, İstanbul, 1999, s. 91-113.
- Arseven, Celal E., *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, 1887.
- Arslan, Ali, *Darülfünun'dan Üniversiteye*, İstanbul, 1995.
- Aslanapa, Oktay, "Mimar Sinan'ın Medreseleri", *VI. Vakıf Haftası, Türk Vakıf Medeniyeti Çerçevesinde "Mimar Sinan ve Dönemi" Sempozyumu (5-11 Aralık 1988, İstanbul)*, s. 201-212.
- Aslanapa, Oktay, "Ortaçağın En Eski Yatılı İlim ve Kültür Müesseseleri", *Türk Kültürü*, sy. 12, Ekim 1963, s. 34-43.
- Aslanapa, Oktay, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul, 1986.
- Aşkun, İlgı Yüce, *Sinan Devri Medrese Mimarisi*, İstanbul, 1988.
- Atay, Hüseyin, "1914'te Medrese Düzeni", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 5, Ankara, 1982, s. 23-54.
- Atay, Hüseyin, "Fatih-Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazet-nameler", *Vakıflar Dergisi*, sy. 13, Ankara, 1981, s. 171-235.
- Atay, Hüseyin, "Medreselerin Gerilemesi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 24, Ankara, 1981, s. 15-56.
- Atay, Hüseyin, "Medreselerin İslahatı", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 25, Ankara, 1981, s. 1-43.
- Atay, Hüseyin, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi: Medrese Programları-İcazetnameler-İslahat Hareketleri*, İstanbul, 1983.
- Ateş, İbrahim, "Evkaf-ı Humayun Nezaretince Açılan ilk Yüksek Vaiz Okulu Medresetü'l Vaizin", *Diyanet Dergisi*, c. XXIV, sy. 4, Ankara, 1988, s. 25-40.
- Ay, Elif, "1908-1914 Yıllarında Mekteplilerin Medreseye Yönelik Bakışı (Değerlendirmeleri)", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Ayasbeyoğlu, Nevzat, *Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitimi -Kuruluşlar ve Tarihçeler-*, Ankara, 1948.
- Aydın, Mehmet, "Osmanlı Medreselerinde Tarih-i Eryan Dersleri", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 169-174.
- Aydın, Muhammed Şevki, "Medreselerin Gerileyiş Sebepleri Üzerine", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Kayseri 1987, s. 321-336.
- Aydın, Bilgin, "Meşihat Arşiv'inde Şeyhülislamlık Merkez Kalemlerine Ait Bazı Defterler", *Arşiv Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 2000, s. 2.
- Ayman, Esra, "İstanbul'da Osmanlı Medreseleri İçinde Yer Alan Müzelerden İki Örnek Üzerinde Yapılan Metod Araştırması ve Amcazade Hüseyin Paşa Külliyesi İçin Bir Restorasyon Önerisi", *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1995.

- Aytaç, Kemal, "Osmanlı İmparatorluğunda Okul Kuruluş Sistemi", *Milli Kültür*, Haziran c. III, sy. 1, 1981, s. 9-13.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimari Çağının Menşei Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I*, İstanbul, 1966.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi Mehmed ve II. Sultan Murad Devri II*, İstanbul, 1972.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri III*, İstanbul, 1973.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*, c. IV, 4, 5, 6. Kitap, İstanbul, 1982.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Yugoslavya*, c. IV, 3. Kitap, İstanbul, 1981.
- Bahadır, Osman, *Osmanlılarda İlim*, İstanbul, 1996.
- Baltacı, Cahid, "Medrese ve Elemanları", *Diyanet Dergisi*, c. XVI, sy. 3, Ankara, 1977, s. 133-141.
- Baltacı, Cahid, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri: Teşkilat, Tarih*, İstanbul, 1976.
- Baltacı, Cahit, "Fatih Sultan Mehmed Devri İlim Hayatı ve Sahn-ı Seman Medreseleri", *İstanbul Armağanı*, s. 237-251.
- Baltacı, Cahit, "İstanbul Medreseleri Hakkında Notlar", *XI. Türk Tarih Kongresi*, s. 2815-2817.
- Baltacı, Cahit, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim", *Türkler*, c. XI, s. 446-462.
- Barışta, H. Örcün, "Eğirdir Dünder Bey Medresesi ve Ajur Tekniği ile Yapılmış Taş İşçiliği Üzerine", *Vakıflar Dergisi*, sy. 23, Ankara, 1994, s. 13-116.
- Barkan, Ö. Lütfi, "Süleymaniye Camii ve İmareti Tesislerine Ait Muhasebe Blaçoları", *Vakıflar Dergisi*, sy. 9, Ankara, 1971, s. 162-168.
- Barkan, Ö. Lütfi, "İmâret Sisteminin Kuruluş ve İşleyişi", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. XXII, sy. 1-2, 1963.
- Barkan, Ö. Lütfi, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğu'nda İmâret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Âit Araştırmalar", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, c. XXII, sy. 1-2, 1962-1963, s. 239-296.
- Barkan, Ö. Lütfi, *Süleymaniye Camii ve İmareti İnşaatı 1550-1557*, c. I, Ankara, 1972.
- Barkan, Ö. Lütfi, *XV ve XII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları (Kanunlar)*, İstanbul, 1945.
- Barkan, Ömer Lütfi, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler- I: İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zâviyeler", *Vakıflar Dergisi*, sy. 2, İstanbul, 1942, s. 279-386.
- Barkan, Ö. Lütfi ve Ekrem H. Ayverdi, *İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri*, İstanbul, 1970.
- Baykal, İ. Hakkı, *Enderun Mektebi Tarihi I*, İstanbul, 1953.
- Baykal, M., "Süleymaniye Külliyesi", İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Tezler No. 2102.
- Bayrakdar, Mehmet, *Kayserili Davud*, Ankara, 1988.

- Bayraktar, Mehmet, "Davud-ı Kayserî", *DİA*, c. IX, s. 32-35.
- Bayraktar, M. Faruk, *İslâm Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münâsebetleri*, İstanbul, 2. Baskı, 1987.
- Baysun, M. Cavid, "Mescid: Osmanlı Devri Medreseleri", *İA*, c. VIII, s. 71-77.
- Baysun, M. Cavid, "Eski Mühendishanelerin Kuruluşuna ve Bazı Hocalara Dair", *İstanbul Teknik Okulu 1952 Yıllığı*, İstanbul, 1952, s. 54-58.
- Beksaç, Remziye, "Süleymaniye Medreseleri", İstanbul Üniversitesi Tarih Semineri Ktp., Tezler, No. 118.
- Bengü, İsmail, "Osmanlı İmparatorluğu'nda 1773'ten 1923'e Kadar Medreseler ve Mekteplerde Sivil Öğretim Gelişmesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, 1965.
- Ben-Zaken, Avner "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bilimsel Faaliyetler", trc. H. Kapu ve M. Yahşi, *Türkler*, c. XI, s. 218-237.
- Berki, Ali Himmet, "Süleymaniye Külliyesi Tıp Medresesi", *Hilal*, c. I, sy. 3, Ankara, 1959, s. 5-7 ve 24.
- "Beyazıt Medresesi'nden Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ne", *Vakıf ve Kültür*, c. I, sy. 2, 1998, s. 48-51.
- Beydilli, Kemal, "İlk Müderrislerimizden Seyyid Mustafa ve Nizam-ı Cedide Dair Risalesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 13, 1983-1987, s. 387-479.
- Bilge, Mustafa L., *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1984.
- Bilim, C. Yalçın, "Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839-1876)", Eskişehir, 1984.
- Binark, İsmet, "Osmanlı Türklerinde Medrese Teşkilatı", *Önasya*, c. IV, sy. 47, Ankara, 1969, s. 7-15.
- Binbaşoğlu, C., *Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi*, İstanbul, 1995.
- Bingöl, Abdulkuddüs, "Osmanlı Dünyasında Mantık Bilimi ve Eğitimi", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 63-73.
- Binler, Hayati-Kılıcı, Ali, "Sinaneddin Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, sy. 25, Ankara, 1995, s. 165-196.
- Birkan, Çelen, *Soğukkuyu Cafer Ağa Medresesi*, İstanbul, 1990.
- Boyacıoğlu, Ramazan, "Beyanu'l-Hak'ta Ulema, Siyaset ve Medrese", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, Sivas, 1998, s. 51-92.
- Bozgöz, Aziz, "Zincirli Medrese Meselesi ve Çelebicihan-Kırımıtayef Düellosu", *Emel*, c. VII, sy. 38, İstanbul, 1967, s. 7-15.
- Bursa Medaris-i İlmiyesine Tatbiki Emr Buyurulan Tâlimatnâme*, Bursa, 1328.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Türkler'in Ulûm ve Fünûna Hizmetleri*, İstanbul, 1996 (İlk baskı İstanbul, 1311/1896).
- Cantay, Gönül, "Erken Osmanlı Dönemi Mimarisi", *Türkler*, c. XII, s. 86-102.
- Cantay, Gönül (Güreşsever), "Süleymaniye Tıp Medresesi ve Şifahanesi", *Kaynaklar*, sy. 2, İstanbul, 1984, s. 33-40.
- Cevad, "Medrese Tahsilinde Gaye -1-", *Sebilürreşad*, c. XVIII, sy. 459, İstanbul, 1920, s. 202-204.

- Cevad, "Medrese Tahsilinde Gaye -2-", *Sebilürreşad*, c. XVIII, sy. 461, İstanbul, 1920, s. 220-222.
- Cevad, "Medrese Teşkilatı", *Sebilürreşad*, c. XVIII, sy. 453, İstanbul, 1920, s. 127-130.
- Ceyhun, Demirtaş, "Divan Şiiri ve Medrese", *Varlık*, c. LXV, sy. 1088, İstanbul, 1998, s. 33-37.
- Ceyhun, Demirtaş, *Kod Adı: 'Ulu Hakan' (Türk Aydınının Dramı: Medreseden İmam Hatip'e) I*, İstanbul, 1998.
- Cihan, Ahmet, *Reform Çağında Osmanlı İlimiye Sınıfı*, İstanbul, 2004.
- Cihan, Ahmet, "Osmanlı Medreselerinde Sosyal Hayat", *Osmanlı*, c. V, s. 176-186.
- Cihan, Ahmet, "Medreselerdeki Personel Çeşitliliği ve Sosyal Mobilizasyon", *Türkler*, c. XV, s. 26-34.
- Çadırcı, Musa, "Cevdet Paşa'nın Medreselerle İlgili Görüşleri", *Ahmet Cevdet Paşa Vefatının 100. Yılına Armağan*, Ankara, 1997, s. 79-84.
- Çağlayan, Necati, "Medreselerin Durumu Hakkında Bazı Düşünceler (XX. Asır Başlarında)", Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1978.
- Çayırdağ, Mehmet, "Hacıklıç Camii ve Medresesi", *Kayseri Kültür*, c. I, sy. 6, Kayseri 1981, s. 7-8.
- Çayırdağ, Mehmet, "Kayseride Pervane Bey Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, sy. 26, Ankara, 1997, s. 225-236.
- Çelebi, Ahmet, "İslam Eğitim-Öğretim Tarihinde Müderrislerin Kıyafetleri", trc. Ali Yardım, *Fikir ve Sanatta Hareket*, c. X, sy. 113, İstanbul, 1976, s. 42-45.
- Çelebi, İlyas, "Osmanlı Medreselerinin Kuruluşu, Yükseliş ve Çöküş Nedenleri", *Osmanlı*, c. V, s. 168-175.
- Çerçi, Faris, "Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Kühü'l-Ahbâr'ına Göre Osmanlı Devletinin Yükselme Devrinde (1566-1595) Eğitimciler ve Eğitim Kurumları", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 75-87.
- Çetin, Atilla, "Ankaravi Mehmet Efendi Medresesi", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, c. IV, sy. 38, İstanbul, 1990, s. 20-22.
- Çetin, Osman, "Bursa'da Tıp Medresesi Var mıydı", *Tarih ve Toplum*, c. XXIV, sy. 143, İstanbul, 1995, s. 5-8.
- Çetintaş, Sedat, *Sivas Darüşşifası*, İstanbul Üniversitesi Türk Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1953.
- Çoruh, Hakkı Şinasi, "Türk Anadolu'daki İlim Tarihi'nin İlk Büyük Siması, İlk Osmanlı Şeyh-ül İslâm'ı Molla Fenârî", *Türk Kültürü*, c. X, sy. 120, Ekim 1972, s. 1265-1277.
- Çöğenli, M. Sadi, *Müderris Hacı Mehmed Zihni Efendi Bibliyografyası*, Fayetteville: Avrasya Bir Vak. Yay., 1989.
- Dağ, Mehmet ve H. R. Öymen, *İslam Eğitim Tarihi*, Ankara, 1974.
- Dalsar, Fahri, "Bugünkü Üniversitenin Aslı Olan Medreselerde Tahsil Nasıl Yapılırdı", *Nilüfer*, sy. 51, Bursa, 1945, s. 15-16.
- Dalsar, Fahri, "Eski Kitaplar ve Yazarları (Eski Devirlerde Bir Öğretmen Nasıl Yetiştirirdi?)", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, sy. 12, Aralık 1981.

- Daru'l-Hilafe Medreseleri*, Ankara, 1329.
- Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi Ders Programlarıyla Müderrisin Kadrosu ve Medaris Kanunu ve Nizamnamesi*, (Birlikte ciltlenmiş: *Medresetü'l-kudat Nizamnamesi*), 1338-1340, İstanbul: Evkaf-ı İslamiyye Matbaası.
- Daru'l-Hilafeti'l-Aliyye Medresesi: Nizamname-Ders Cedveli-Suret-i Tedris ve Kitaplar-Talimatname*, 1330-1333, İstanbul: Matbaa-i Ahmed Kamil.
- Demiralp, Yekta, *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara, 1999.
- Demiralp, Yekta, "Erken Dönem Osmanlı Medreselerinde Dershane Mekanının Yeri ve Mimari Özellikleri", *EJOS*, c. IV, sy. 13, s. 1-19, 2001, (M. Kiel, N. Landman ve H. Theunissen (ed.), *Proceedings of the 11th International Congress of Turkish Art, Utrecht - The Netherlands*, 23-28 Ağustos 1999).
- Demiröz, Şenol, "Bin Yıllık Işık Medreseler", *İslam*, c. IV, sy. 38, Ankara, 1986, s. 57-59.
- Diñçel, Işıl, "İstanbul'daki Mimar Sinan Dönemi Medreseleri Genel Değerlendirmesi ve Kılıç Ali Paşa Medresesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, 1995.
- Dodge, B., *The Muslim Education in Medieval Times*, Washington, 1962.
- Doğan, Recai, "II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim Hareketlerinde Din Eğitimi-Öğretimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 38, Ankara, 1998, s. 410-435.
- Dursun, Davut, *Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din*, İstanbul, 1989.
- Dursun, Davut, *Din Bürokrasisi*, İstanbul, 1992.
- 'Elif. Ha.', "Ak Medrese", *Adana Mıntıkası Maarif Mecmuası*, sy. 4, Adana, 1928, s. 8-10.
- Emin Bey, "Tarihçe-i Tarık-ı Tedsîs", *İlmiye Sâlnâmesi*, İstanbul, 1334, s. 642-651.
- Engin, Aylin, "Ayasofya Külliyesi ve Fatih Medresesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Enderun-ı Hümayun Ders Nizamnamesi*, Topkapı Sarayı Arşivi, E.12274.
- Er, Hamit, "1699-1839 Arası Osmanlı Devleti'nde Eğitim Müesseseleri ve Yenileşme-Modernleşme", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Er, Hamit, *Medreseden Mektebe Geçiş Sürecinde Darülhilafe Medreseleri*, İstanbul, 2003.
- Eren, İ. Fatma, "Restoration Project of Saatli Medrese in Edirne", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, 1991.
- Ergin, Osman, *İstanbul, Mektepleri ve İlim, Terbiye ve Sanat Müesseseleri -dolayısıyla- Türkiye Maarif Tarihi*, c. I-V, İstanbul, 2. Baskı, 1977.
- Ergin, Osman, *Türk İmar Tarihinde Vakıflar*, İstanbul, 1944.
- Ergin, Osman, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, İstanbul, 1939.
- Ergün, Mustafa, "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Medreselerin Durumu ve Islah Çalışmaları", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, c. XXX, sy. 1-2, 1982, s. 59-89.
- Ergün, Mustafa, "Örgün Eğitimin Kurulmasında Medreselerin Rolü", *Türkiye Din Eğitimi Semineri*, (I: Ankara, 23-25 Nisan 1981), Ankara, 1982, s. 54-58.

- Ergün, Mustafa, "Türk Eğitim Sisteminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, sy. 17, 1990, s. 453-457.
- Ergün, Mustafa, *İkinci Meşrûtiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*, Ankara, 1996.
- Ergün, Mustafa, "Ders Programları ve Ders Kitapları Tarihi-1: Medreselerde Okutulan Dersler ve Ders Kitapları", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Anadolu Dil-Tarih ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, Afyon, 1996.
- Ergün, Mustafa, "Medreseden Mektebe Osmanlı Eğitim Sistemindeki Değişme", <http://www.egitim.aku.edu.tr/ergun3.htm>.
- Ergün, Mustafa, "Batılılaşma Dönemi Osmanlı Eğitim Sisteminin Gelişimine Muka-yeseli Bir Bakış", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 89-102.
- Ergün, Mustafa ve T. Duman, "19. Yüzyılda Osmanlı Askeri Okullarının Ders Programları ve Ders Kitapları", *Yeni Türkiye*, sy. 7, 1996, s. 494-511.
- Ergün, Mustafa, *Türk Eğitim Tarihi*, <http://www.egitim.aku.edu.tr/tet00.htm>.
- Ersoy, Halit, "Ulu Cami: Ulu Cami Medresesi", *Gediz*, c. V, sy. 57, Manisa 1942, s. 11-13.
- Ertan, Veli, "Osmanlı Devrinin İlk Şeyhul-İslâm'ı Molla Şemsedin Fenârî", *Millî Kültür*, c. I, sy. 11.
- Ertan, Veli, "Tarihte Daru'l-Hilafe Medreseleri ve İhtisas Şubeleri", *İslam Medeniyeti Mecmuası*, c. V, sy. 4, Ankara, 1982, s. 35-57.
- Ertan, Veli, *Tarihte Meşihat Makamı İlmiye Sınıfı ve Meşhur Şeyhülislamlar*, İstanbul, 1969.
- Erünsal, İsmail E., *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, Ankara, 1988.
- Esad Efendi Medresesi Yeni Medrese ve Mehmed Ağa Camii Kütüphaneleri Defteri*, Dersaadet, 1310. (90 s. Fotokopi nüshadır. Eser; *Defter-i Kütübhaneye-i Esad Efendi Medresesi, Yeni Medrese ve Mehmed Ağa Camii* olarak da bilinir.)
- Eser, Erdal, "Tunceli İli Çemişkezek İlçesi Yelmaniye Camii (Medrese Camii)", Yayınlanmamış Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Üniversitesi, 1995.
- Eşrefzâde Mehmet Şevketi, *Medaris-i İslamiye Islahat Programı*, İstanbul, 1913.
- Eyice, Semavi, "Ortaçağda Medrese Mimarileri", *İA*, c. VIII, s. 121-128.
- Eyice, Semavi, "Edirne: Mimari", *DİA*, c. X, s. 431-442.
- Eyice, Semavi, "İstanbul'un Kaybolan Bir Eski Eseri: Kazasker Ebu'l-Fazl Mahmud Efendi Medresesi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, c. X, sy. 14, İstanbul, 1959, s. 147-162.
- Eyice, Semavi, "Kayseri'de Köşk Medrese", *Bilgi*, c. XI, sy. 129, İstanbul, 1957, s. 7-8.
- Eyice, Semavi, "Mimar Sinan'ın Külliyesi", *VI. Vakıf Haftası (Bildiriler)*, İstanbul, 1989.
- Ezherli, İhsan, "Osmanlı Medreseleri ve Eğitim Metodları", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, c. VII, sy. 70-71, Ankara, 1968, s. 64-67.
- Fakih, M. S., "The Place of Science in the Islamic Civilization", *International Congress on the History of Turkish, Islamic Sciences and Technology, İstanbul Teknik Üniversitesi, 14-18 Eylül 1981*, s. 95-100.

- Fani, Mükerrerem, "Medresetü'l-Mütehassisin ve Yeni İlm-i Kelam Hareketindeki Rolü", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ty.
- Faroqhi, Suraiya, "Social Mobility Among the Ottoman 'Ulemâ in the Late Sixteenth Century", *International Journal of Middle East Studies*, sy. 4, 1973, s. 204-218.
- Faruk Sıdkı, "Medrese", *Mihrab*, sy. 6, İstanbul, 1924, s. 181-187.
- Fatih Mehmed II Vakfiyeleri*, Ankara, 1938.
- Fazlurrahman, *Islamic Methodology in History*, Karaçi, 1965.
- Ferrard, Christopher, "The Development of an Ottoman Rhetoric up to 1882 the Medrese Tradition", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. 3, İstanbul, 1982, s. 162-188.
- Fikret, Halil, *Terbiye ve Tedris Tarihi*, I-II, İstanbul, 1930.
- Fleischer, Cornell, "Scribal Training and Medrese Education in the Sixteenth-century Ottoman Empire", *Turkish Studies Association Bulletin*, c. VIII, sy. 1, 1984, s. 27-29.
- Galitekin, Ahmed Nezih, *Osmanlı Kaynaklarına Göre İstanbul: Cami, Tekke, Medrese, Mekteb, Türbe, Hamam, Kütüphane, Matbaa, Mahalle ve Selatin İmaretleri*, İstanbul, 2003.
- Godard, A., "L'origine de la madrasa, de la mosquée et du Caravanseraï à quatre-ivans", *Ars Islamica*, sy. 15-16, s. 1-9.
- Goldziher, I., "Muslim Education", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, c. V, NewYork 1955, s. 198-207.
- Gökay, Fahrettin Kerim, "Tıp Tarihimizde Medrese ve Üniversitelerde Tıp Fakültelelerinin Kuruluş ve Gelişmeleriyle Geçirdikleri Bunalımlar Üzerinde İncelemeler", *Tıp Dünyası*, c. LV, sy. 3-4, İstanbul, 1982, s. 81-87.
- Gökay, Fahrettin Kerim, "Tıp Tarihimizde Medrese ve Üniversitelerde Tıp Fakültelelerinin Kuruluş ve Gelişmeleriyle Geçirdikleri Bunalımlar Üzerinde İncelemeler", *Tıp Dünyası*, c. LV, sy. 5-6, İstanbul, 1982, s. 129-137.
- Gökay, Fahrettin Kerim, "Tıp Tarihimizde Medrese ve Üniversitelerde Tıp Fakültelelerinin Kuruluş ve Gelişmeleriyle Geçirdikleri Bunalımlar Üzerinde İncelemeler", *Tıp Dünyası*, c. LV, sy. 7-8, İstanbul, 1982, s. 178-187.
- Gökay, Fahrettin Kerim, "Tıp Tarihimizde Medrese ve Üniversitelerle Tıp Fakültelelerinin Kuruluş ve Gelişmeler ile Geçirdikleri Bunalımlar Üzerinde İncelemeler", *Tıp Dünyası*, c. LV, sy. 11-12, İstanbul, 1982, s. 271-278.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Ulemâ", *İA*, c. XIII, s. 23-26.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *Osmanlı Müesseseleri Teşkilâtı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*, İstanbul, 1977.
- Gökbilgin, M. Tayyib, *XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası*, İstanbul, 1952.
- Gökbilgin, M. Tayyib, "Murad I Tesisleri ve Bursa İmâreti Vakfiyesi", *Türkiyat Mecmuası*, sy. 10, 1951-1953, s. 217-222.
- Gökbilgin, Tayyib, *Edirne ve Paşa Livası: Vakfiyeler Bölümü*, İstanbul, 1952.
- Gökçe, Turan, "934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Medreseleri ve Müderrisleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy. 11, İzmir, 1996, s. 163-175.

- Gökçen, İbrahim, "Ulu Camii Medresesi", *Gediz*, c. II, sy. 14, Manisa 1938, s. 7-8.
- Gökdoğan, Melek Dosay, "Osman Gazi'den Mehmed Vahideddin'e Osmanlı Bilimi ve Kültürü", *Türkler*, c. XI, s. 175-209.
- Gökgöz, Yaşar, "Medreseler", Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara, 1989.
- Gökman, Muzaffer, *Fatih Medreseleri*, İstanbul, 1943.
- Gül, Ahmet, *Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim ve Bunlar Arasında Daru'l-Hadislerin Yeri*, Ankara, 1997.
- Gülersoy, Çelik, "Gülersoy'un Kaleminden 'İstanbul Eserleri' (Eski İstanbul Yöresi: Sultanahmet - Konak - Medrese - Soğuk Çeşme Sokağı)", *Sanat Çevresi*, sy. 69, İstanbul, 1984, s. 50-55.
- Gülersoy, Çelik, "Medrese'nin Çarşı Oluşu", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Bülteni*, sy. 77, (Özel Sayı), İstanbul, 1988, s. 4-11.
- Gülle, Sıtkı, "Arap Edebiyatında 'Makame' ve el-Hariri'nin Osmanlı Medreselerinde Yüksek Arapça Öğretimi Çerçevesinde Okutulan *el-Makâmât*'ı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 2, İstanbul, 2000, s. 179-201.
- Günay, Vehbi, "Bergama Yeşil (Yeni) Medrese ve 11 Numaralı Şer'iyeye Sicilinde Yer Alan Kitaplar", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy. 8, İzmir 1998, s. 209-230.
- Güngör, Erol, "Medrese İlim ve Modern Düşünce", *Töre*, c. IX, sy. 114, Ankara, 1980, s. 7-13.
- Güngör, Şeyda, "İncesu-Karamustafa Paşa Medresesi Restorasyon Projesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Güvenç, Zeycan, "Osmanlı Medreseleri (XV.-XVI. Yüzyıllar)", Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi D.T.C.F Tarih Bölümü, 1996.
- Güzel, Cemil Cahit, "Eski Gaziantep Medrese ve Kütüphaneleri", *Başpınar*, sy. 47, Gaziantep 1943, s. 12-13.
- Güzelbey, Cemil Cahit, "Medreseler, Medrese Hücreleri ve Öğrenci Yurtları", *Türk Folkloru*, c. VI, sy. 66, İstanbul, 1985, s. 25-26.
- H. Fevzi, "Terbiye ve Talim: Medresetü'l-Vaizin", *Sebilürreşad*, c. XI, sy. 273, İstanbul, 1914, s. 173-174.
- H. Fevzi, "Makalat: Talebe-i Ulumun Şikayeti, Medreselerin Ahvalı", *Sebilürreşad*, c. 2-9, sy. 31-213, İstanbul, 1912, s. 89-90.
- Hafız Mehmed Hilmi, "Terbiye ve Talim: Müderrisinde Hareket-i Fikriyye: Medaris Meselesi", *Sebilürreşad*, c. X, sy. 251; İstanbul, 1913, s. 297-298; c. X, sy. 253, s. 346-347.
- Hafız Eşref Efendizade Şevketî [Şevketü Efendi], *Müderris-i İslamiyye Islahat Programı*, İstanbul, 1329.
- Hamdizade, Abdülkadir, "Alaaddin Cami-i Şerifi-Medresesi", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, c. V, sy. 33, İstanbul, 1915, s. 570-576.
- Hasan Hikmet, "Derecat-ı Tahsilide Mektep Medrese Farkı", *Sebilürreşad*, c. XXI, sy. 536-537, İstanbul, 1923, s. 125-127.
- Hatemi, H., "19. Yüzyılda Medreseler", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. II, İstanbul, 1986.

- Hattaoglu, N. Rifat, "Osmanlı Tarihinde Medrese ve Mekke", *19 Mayıs*, sy. 6, Samsun 1936, s. 19-22.
- Hazar, Ahmet Turan, "Ulema ve Camileriyle Kilis Medreseleri", *Vakıflar Dergisi*, sy. 25, Ankara, 1995, s. 285-289.
- Heyd, Uriel, "The Ottoman Ulema and Westernization in the Time of Selim III and Mahmud II", *Scripta Hierosolimitana*, sy. 9, 1961, 63-96.
- Hızlı, Mefail, "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. II, sy. 2, Bursa, 1987, s. 273-281.
- Hızlı, Mefail, "Osmanlı Medreselerinde Bozulma", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VI, sy. 6, Bursa, 1994, s. 71-82.
- Hızlı, Mefail, "Osmanlı Klasik Döneminde Medrese", *Türkler*, c. XI, s. 426-435.
- Hızlı, Mefail, "Osmanlılarda İlk Medreseler, İlk Müderrisler", *Milli Kültür*, sy. 88, Ankara, 1991, s. 27-31.
- Hızlı, Mefail, "Osmanlı Dönemi Bursa'sında Eğitim-Öğretim Vakıfları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VII, sy. 7, Bursa 1998, s. 183-191.
- Hızlı, Mefail, "Osmanlı Eğitim-Öğretim Tarihi Konusunda Önemli Bir Kaynak: 'Müdrerrisîn Vezâîfi'", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VIII, sy. 8, Bursa 1999, s. 97-133.
- Hızlı, Mefail, *Mahkeme Sicillerine Göre Osmanlı Klasik Dönemi Bursa Medreselerinde Eğitim-Öğretim*, Bursa, 1997.
- Hızlı, Mefail, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, İstanbul, 1998.
- "İslah-ı Medaris Nizamnamesi", *İlmiye Salnamesi*, İstanbul, 1334.
- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal ve Hüseyin Hüsameddin Efendi, *Evkaf-ı Hümayun Nezaretî'nin Tarihçe-i Teşkilatı ve Nüzzarın Teracim-i Ahvali*, Dersaadet, 1335.
- İbnü'l-Emin Mahmud Kemal, "Tarihçe-i Tarik-i Tedris", *İlmiye Salnamesi*, İstanbul, 1331.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Darülfünun Tarihçesine Giriş I (İlk İki Teşebbüs)", *Belleten*, sy. 210, Ankara, 1990, s. 699-738.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Darülfünun Tarihçesine Giriş II (Üçüncü Teşebbüs Darülfünun-ı Sultani)", *Belleten*, sy. 218, Ankara, 1993, s. 201-239.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Darülfünun: Mefhum ve Müessesese Olarak Sultan II. Abdülhamit Dönemine Kadar Gelişmesi", *Sultan II. Abdülhamit ve Devri Semineri*, 27-29 Mayıs 1992, İstanbul, 1994, s. 173-190.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Fâtih Külliyesi Medreseleri Ne Değildi! Tarih Yazıcılığı Bakımından Tenkit ve Değerlendirme Denemesi", *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul, 1996, s. 39-84; (*İstanbul Armağanı 1, Fetih ve Fatih*, İstanbul, 1995, s. 105-136).
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı Bilimi", *Büyük Cihad'dan Frenk Fodulluğuna*, İstanbul, 1996, s. 21-38.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Mühendishane-i Berrî-i Hümayun Başhocaı İshak Efendi: Hayatı ve Çalışmaları Hakkında Arşiv Belgelerine Dayalı Bir Değerlendirme", *Belleten*, sy. 207-208, Ankara, 1989, s. 735-765.

- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı İmparatorluğunda Bilim, Teknoloji ve Sanayide Modernleşme Gayretleri", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları II*, İstanbul, 1998, s. 1-22.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı Medrese Tarihçiliğinin İlk Safhası (1916-1965)", *Bellekten*, c. LXIV, sy. 240, Ankara, 2000, s. 541-582.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s. 335-396.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Tanzimat Döneminde İstanbul'da Darülfünun Kurma Teşebbüsleri", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s. 397-440.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "The Initial Stage of the Historiography of Ottoman Medreses (1916-1965)", *Archivum Ottomanicum*, sy. 18, 2000, s. 41-85.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı Medrese Geleneğinin Doğuşu", *Bellekten*, c. LXVI, sy. 247, Ankara, 2002, s. 849-904.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, "Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, c. II, İstanbul, 1998, s. 223-361.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin ve Mustafa Kaçar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Klasik Bilim Geleneğinin Tarihçesi", *Türkler*, c. XI, Ankara, 2002, s. 155-174.
- İleri, Turgut, "Maarif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1903) Amasya'da Eğitim ve Eğitim Kurumları", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- İlkin, Selim, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemlerinin Oluşumu ve Dönüşümü*, Ankara, 1993
- İlmiye Salnâmesi*, İstanbul, 1916.
- İnalcık, Halil, *The Ottoman Empire, The Classical Age, 1300-1600*, Londra, 1973.
- İnalcık, H., "Osmanlılarda Saltanat Veraseti Usulü ve Türk Hakimiyet Telakkisi ile İlgisi", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, c. XIV, sy. 1, Ankara, 1959, s. 80-83.
- İnalcık, Halil, "Fâtihten Sultan Mehmed Tarafından İstanbul'un Yeniden İnşası", ("The Re-building of Istanbul by Sultan Mehmed the Conqueror", *Cultura Turcica*, c. IV, sy. 1-2, 1967), trc. F. Unan, *OMÜEFD*, sy. 3, Samsun, Aralık 1988.
- İnce, Kasım, "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs'ta 1789-1839 Yıllarındaki Osmanlı Camii ve Medreseleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Erzurum, 1996, s. 1-18.
- İpşirli, Mehmet, "Fatih Medreseleri", *Tarih ve Medeniyet*, sy. 3, İstanbul, 1994, s. 26-29.
- İpşirli, Mehmet, "İlmiye Teşkilâtı", E. İhsanoğlu (ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, İstanbul, 1994, c. I, s. 247-279.
- İpşirli, Mehmet, "Osmanlı İlmiye Mesleği Hakkında Gözlemler (XVI.-XVII. Asırlar)", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. 7-8, İstanbul, 1988, s. 273-277.
- İzgi, Cevat, *Osmanlı Medreselerinde İlim*, 2 cilt, İstanbul, 1997.
- Kaçar, Mustafa, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri Teknik Eğitimde Modernleşme Çalışmaları ve Mühendishanelerin Kuruluşu (1808'e kadar)", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları II*, İstanbul, 1998, s. 69-137.
- Kansu, Nafi Atuf, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul, 1930.

- Kansu, Nafi Atuf, *Türk Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, 2 cilt, İstanbul, 1968.
- "Kapiağası Caferağa Medresesi", *KİPLAS İşveren*, c. IV, sy. 18, İstanbul, 1989, s. 30-31.
- Kara, Mustafa, "Tekke Medrese Münasebetleri Üzerine", *Fikir ve Sanatta Hareket*, c. X, sy. 113, İstanbul, 1976, s. 32-41.
- Karacabey, Salih, "Osmanlı Medreselerinin Son Dönemi'nde Hadis Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VIII, sy. 8, Bursa 1999, s. 149-179.
- Karacabey, Salih, "XV. ve XVI. Asır Osmanlı Medreselerinde Hadis Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. IV, sy. 4, Bursa 1992, s. 227-235.
- Karacabey, Salih, "Medrese ve Daru'l-Hadislerde Hadis Öğretimi (Osmanlılar Dönemi)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1984.
- Karakaş, Mahmut, *Müsbet İlimde Müslüman Alimler (Sekizinci Asırdan Onsekizinci Asra Kadar)*, Ankara, 1991.
- Karakoç, Ömer, "XII. Yüzyıl Sivas Medreseleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ty.
- Karatepe, Şükrü, *Osmanlı Siyasi Kurumları: Klasik Dönem*, İstanbul, 1989.
- Karpuz, Haşim, "Erzurum Ahmediye Medresesinin Cephesi Üzerine", *İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarih ve Restorasyon Enstitüsü Bülteni*, sy. 11-12, İstanbul, 1980, s. 42-45.
- Kaya, Mahmut, "Osmanlı Medreselerinde Felsefe-Kelam Münasebetleri", *İslam Düşüncesinde Yeni Arayışlar*, c. II, İstanbul, 1999, s. 147-161.
- Kayacık, Ahmet, "Osmanlı Medreselerinde Mantık Eğitimi Üzerine", *İslamiyat*, c. II, sy. 4, Ankara, 1999, s. 111-121.
- Kaydu, Ekrem, "Osmanlı Devletinde Şeyhulislamlık Müessesesinin Ortaya Çıkışı", *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, 1977, sy. 2, s. 201-210.
- Kazıcı, Ziya, "Osmanlı Eğitim ve Öğretim Sisteminde Genel Medreseler", *Osmanlı*, c. V, s. 161-167.
- Kazıcı, Ziya, *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*, İstanbul, 1999.
- Kazım İsmail, "Merhum Hocamız Müderris Doktor İsmail Hakkı Bey", *Dış Tabibleri Cemiyeti Mecmuası*, sy. 28, İstanbul, 1926, s. 1-6; (aynı yazı için ayrıca bkz. *İstanbul Seririyatı*, sy. 9, İstanbul, 1927, s. 332-334).
- Kevseranî, V., *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, trc. M. Canyürek, İstanbul, 1972.
- Kırzioğlu, Banu Çiçek, *Namık Kemal'i Kars'ta Okutan Müderris Şeyh Vanî-zade Muhammed Hamid (1779-1854) ve Divançesi*, Ankara, 1987.
- Koçer, Hasan Ali, *Eğitim Tarihi*, c. I, Ankara, 1981.
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi (1773-1923)*, İstanbul, 2. Baskı, 1974.
- Koçer, Hasan Ali, *Türkiye'de Öğretmen Yetiştirme Problemi (1848-1967)*, Ankara, 1967.
- Kodaman, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTK Yay., 1988.
- Kodaman, Bayram ve Abdullah Saydam, "Tanzimat Devri Eğitim Sistemi", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara, 1992, s. 475-496.
- Konyalı, İbrahim Hakkı, "Davut Paşa Medresesi'ni Kurtaralım", *Yeni Gün*, sy. 21, İstanbul, 1939, s. 9-11.

- Konyalı, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi*, İstanbul, 1967.
- Köksal, M. Asım, "Medreselere ve Medreselerin Geçirdiği Safhalara Bir Bakış", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, c. II, sy. 6-7, Ankara, 1963, s. 39-43.
- Köşklü, Zerrin, 17. ve 18. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinin Tipolojisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.
- Köşklü, Zerrin, "XVII ve XVIII. Yüzyıl Osmanlı Mimarisi", *Türkler*, c. XII, s. 162-168.
- Köşklü, Zerrin, "Osmanlı Medrese Mimarisinde Bazı Örneklerle Baca Formları" *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 16, Erzurum, 2001, s. 209-219.
- Köşklü, Zerrin, "Vakfiyelerine Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Bir Eğitim Kurumu Olarak Osmanlı Darülcerrahileri", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. XIV, Erzurum, 2000, s. 271-279
- Kuban, D., "Anadolu 'da Türk Şehri: Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerinde Bazı Görüşler", *Vakıflar Dergisi*, sy. 7, İstanbul, 1968, s. 53-73.
- Kuran, Aptullah, "İznik Süleyman Paşa Medresesinin İnşa Tarihi ile Bağdaşmayan Mimari Kuruluşu Üzerine Görüşler", *Türk Kültürü Araştırmaları*, c. XXVII, sy. 1-2, Ankara, 1989, s. 175-192.
- Kuran, Aptullah, "Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Konusunda Bazı Görüşler", *İ.Ü. I. Milletlerarası Türkoğlu Kongresi (15-20 Ekim)*, İstanbul, 1973, s. 795-814.
- Kuran, Aptullah, "The Medrese and the University", *Turkish Review*, c. I, sy. 4, Ankara, 1986, s. 91-102.
- Kuran, Aptullah, *The Mosque in Early Ottoman Architecture*, Londra, 1968.
- Kutlu, İbrahim, "XIX.Yüzyılın İlk Yarısında Konya Medreseleri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992.
- Küçükdağ, Yusuf, "Hadimi Medresesi'ne Dair Bir Vakfiye", *Vakıflar Dergisi*, sy. 27, Ankara, 1998, s. 79-94.
- "Külliye, Medreseler: Kulliyes and Medreses", *Denizin Sesi*, c. XV, sy. 79, İstanbul, 1990, s. 14-22.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip, *Süleymâniye Vakfiyesi*, Ankara, 1962.
- Kütükoğlu, Mübahat S., "Darü'l-Hilafeti'l-'Aliyye Medresesi ve Kuruluşu Arafesinde İstanbul Medreseleri", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, c. VII, sy. 1-2, İstanbul, 1978, s. 1-212.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *1869'da Faal İstanbul Medreseleri*, İstanbul, 1977.
- Kütükoğlu, Mübahat S., *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, İstanbul, 2000.
- Kütükoğlu, Mübahat S., "1869'da Faal İstanbul Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 7-8, 1976-1977, s. 277-392.
- Kütükoğlu, Mübahat S., "Darülhilafe Medresesi", *DİA*, c. VIII, s. 507-508.
- Ladi, Cemşid, "Eski Türk Mimarisinden Medreseler", *İller Bankası Dergisi*, c. IV, sy. 38, Ankara, 1970, s. 27.
- Leiser, Gary, "Orta Çağda İslam Cemiyetindeki Medreseler ile İlgili Notlar", trc. Hüsameddin Güz, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy. 2, Manisa, 1984, s. 415-426.
- Lekesiz, M. Hulûsi, "Osmanlı İlmî Zihniyetinde Değişme (Teşekkül-Gelişme-Çözüm: XV.-XVII. Yüzyıllar)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.

- Lütfü, M., "Tanzimattan sonra Türkiye'de Maarif Teşkilatı", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, c. XVII, sy. 949, İstanbul, 1926.
- M. Safvet, "Medreselerimiz", *Beyanü'l-Hak*, sy. 92, İstanbul, 1911, s. 1730-1733.
- M. Şemseddin, "Medreselerin İslahı Hakkında İtiraf ve Eşhadçılara", *Sebilürreşad*, c. X, sy. 238, İstanbul, 1913, s. 64-66.
- Maden, İsmail, "XVI. Asırda Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim", Yayınlanmamış Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 1983.
- Mahmut Cevat, *Maarif-i Umumiye Nezareti Tarihçe-i Teşkilat ve İcraatı*, İstanbul, 1338/1922.
- Makdisi, George, "Madrasa and Universities in the Middle Ages", *Studia Islamica*, sy. 33, 1970, s. 255-264.
- Makdisi, George, *Ortaçağ'da Yüksek Öğretim: İslam Dünyası Hristiyan Batı*, trc. Ali H. Çavuşoğlu ve Hasan T. Başoğlu, İstanbul, 2004.
- "Medaris-i İlmiyye Nizamnamesi", *Beyanü'l-Hak Dergisi*, sy. 3, s.1285-1288.
- Mehmed Şükrü, "Medrese, Mektep Birleşmesi", *Sebilürreşad*, c. XI, sy. 285, İstanbul, 1913, s. 399-400.
- Memiş, Mehmet, "Şanlıurfa Medreseleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Mim [Muallim] Cevdet [İnançalp], "Halk Karşısında Medrese ve Mektep", *Muallimler Mecmuası*, sy. 7, İstanbul, 1923, s. 121-124.
- Muallim Cevdet [İnançalp], *Mektep ve Medrese*, hzr. Ertuğrul Erüz, İstanbul, 1978.
- Muallim. Cevdet [İnançalp], *Müderri Ahmed Naim*, İstanbul, 1935.
- Muallim Cevdet [İnançalp], "Sivas Daruşşifası Vakfiyesi ve Tercümesi", *Vakıflar Dergisi*, sy. 1, Ankara, 1969.
- Muallim Nâcî, *Medrese Hâtıraları*, İstanbul, 1303.
- Mustafa Satvet, "Talebelerin Medreselerden Şikayeti, Medreselerimiz Hâlâ Yoluna Konmadı", *Sebilürreşad*, c. II-IX, sy. 29-211, İstanbul, 1912, s. 53-54.
- Müderrişoğlu, Fatih, *Edirne II. Bayezid Külliyesi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 1991.
- Müftizade, Mehmed Es'ad, "İstanbul, Medreseleri -1-", *Sebilürreşad*, c. XXI, sy. 540-541, İstanbul, 1923, s. 160-163.
- Müftizade, Mehmed Es'ad, "İstanbul, Medreseleri -2-", *Sebilürreşad*, c. XXI, sy. 542-543, İstanbul, 1923, s. 174-177.
- Müftüoğlu, A. Hikmet, "Onbirinci Asr-ı Hicrîde Türk Mebanî-i İrfanı", *Mihrab Mecmuası*, sy. 21-22, İstanbul, 1340.
- Naşabi, Hişam, "Eğitim Kurumları", *İslâm Şehri*, R.B. Serjeant (ed.), çev. Elif Topçugil, İstanbul, 1992, s. 89-120.
- Nayır, A. Zeynep, "İstanbul, Medreseleri: Koruma ve Çağdaş Kullanım Açısından Bir Değerlendirme", Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul, 1980.
- Ocak, A. Yaşar, "İbn Kemal'in Yaşadığı XV ve XVI. Asırlar Türkiyesinde İlim ve Fikir Hayatı", *Şeyhülislâm İbn Kemal Sempozyumu (26-29 Haziran 1985, Tokat), Tebliğler ve Tartışmalar*, Ankara: TDV Yay., 1986, s. 32-34.

- Olgun, Tahir, "Yıkık ve Yanık Tarihi Binalardan Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi ve Mektebi", *Bilgi Yurdu*, sy. 8, İstanbul, 1939, s. 634-637.
- Olgun, Tahir, "Yıkık ve Yanık Tarihi Binalardan Hekimbaşı Ömer Efendi Medresesi ve Mektebi", *Bilgi Yurdu*, sy. 9, İstanbul, 1939, s. 663-665.
- Ortaylı, İlber, "18. Yüzyılda İlimiye Sınıfının Toplumsal Durumu Üzerine Bazı Notlar", *ODTÜ Gelişme Dergisi* (1979-1980, Özel Sayı), Ankara, 1981, s. 155-159.
- Öcal, Mustafa, "XIV. Yüzyıl Osmanlı Medreseleri, Müderrisleri ve Başlıca Hizmetleri", *Milli Kültür*, sy. 60, 1988, s. 22-27.
- Öcal, Mustafa, "Kuruluş Döneminde Osmanlı Devleti'nin Manevî ve Kültürel Temelleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, UÜSBE, Bursa, 1984.
- Ögel, Murat, "Osmanlı Devrinde Türk Külliyesi", *Türk Kültürü*, sy.11, Eylül 1963.
- Ömer Fuad, "Medreseler", *Sebilürreşad*, c. X, sy. 252, İstanbul, 1913, s. 297-298.
- Öney, Gönül, "Kayseri Hacı Kılıç Cami ve Medresesi", *Belleten*, Ankara, c. XXX, sy. 119, 1966, s. 377-390.
- Örengil, Hatice, "Tanzimat'tan Sonra Medreseler", Yayınlanmamış Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, 1973.
- Ötüken, Yıldız, "Mimar Sinan Medreselerinin Tiplendirilmesi", *Milletlerarası Türko-
loji Kongresi Tebliğ Özetleri*, (II., İstanbul, 04-09.10.1976), İstanbul, 1977, s. 48-49.
- Ötüken, Yıldız, "Onarımdan Önce İstanbul'da İsa Kapı (Ese Kapı-İbrahim Paşa) Mescidi ve Medresesi", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, sy. 3, Ankara, 1982, s. 29-48.
- Ötüken, Yıldız, "Orhan Gazi (1326-1359) Devrinden Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Devrinin Sonuna Kadar Osmanlı Medreseleri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi*, sy. 9, (A. L. Gabriel Özel Sayısı), Erzurum, 1978, s. 337-371.
- Ötüken, Yıldız, *Isakapı Mescidi und Medresesi in Istanbul*, Bonn, 1974.
- Özafşar, Mehmet Emin, "Osmanlı Eğitim, Kültür ve Sanat Hayatında Hadis", *Türkler*, c. XI, Ankara, 2002, s. 356-369.
- Özbek, Yıldray, "Son Dönem Osmanlı Medreselerine Bir Örnek: Şihli Hamidiye Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, sy. 24, Ankara, 1994, s. 165-176.
- Özbideçiler, Arzu, "Kayseri Kölük Camii ve Medresesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Özcan, Abdülkadir, "Şeyhî'nin *Vekâyiü'l-Fudalâ*'sının Bilim Tarihi Bakımından Önemi ve Değeri", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 117-132.
- Özcan, Abdülkadir, "Tanzimat Döneminde Öğretmen Yetiştirme Meselesi", *150. Yılında Tanzimat*, Ankara: TTK Yay., 1992, s. 441-474.
- Özcan, Tahsin, "Osmanlı Devleti'nde Eğitim Hizmetlerinin Finansmanı", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 133-143.
- Özdemir, M. Çağatay, "Fatih Medreseleri", *Türk Yurdu*, c. X, sy. 33 [379], Ankara, 1990, s. 11-16.
- Özdemir, Rifat, "Ankara'da Eğitim ve Öğretim (1785-1840)", *Fırat Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler*, c. II, sy. 2, Elazığ 1988.

- Özder, M. Adil, "Süleymaniye Tıp Medresesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.
- Özergin, M. Kemal, "Eski Bir Ruzname'ye Göre İstanbul ve Rumeli Medreseleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, sy. 4-5, İstanbul, 1973-1974, s. 263-290.
- Özergin, M. Kemal, "Tarihte Medreseler", *Bayrak*, c. XXII, sy. 45, Ankara, 1975, s. 30-33.
- Özkaya, Yücel, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı Kurumları ve Osmanlı Toplum Yaşantısı*, Ankara, 1985.
- Özsayınır, Zübeyde Cihan, "Beyazıt Medresesi ve Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi", *İlgi*, sy. 45, 1986, s. 2-9.
- Öztürk, Cemil, *Türkiye'de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, İstanbul, 1998.
- Özyılmaz, Ömer, "Medreselerin Bozulma Sebepleri ve Bunların İslahı Yönünde Yapılan Çalışmalara Kısa Bir Bakış", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. V, sy. 5, Bursa, 1993, s. 133-150.
- Özyılmaz, Ömer, *Osmanlı Medreselerinin Eğitim Programları: Manzume-i Tertib-i Ulum, Tertibu'l-Ulum, Kaside fi'l-Kütübi'l-Meşhure fi'l-Ulum, Kevakib-i Seb'a ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın Tertib-i Ulum İsimli Eserine Göre XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda*, Ankara, 2001.
- Parladır, Selahattin, "Medrese Hakkında Pedagojik Bir Değerlendirme", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, İzmir, 1987, s. 151-182.
- Parmaksızoğlu, İsmet, "Medrese", *Türk Ansiklopedisi*, sy. 23, Ankara, 1976, s. 370-372.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul, 1966.
- Pay, Salih, "Bursa İvazpaşa Medresesi Müderrisleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. VIII, sy. 8, Bursa 1999, s. 247-264.
- Pedersen, J. ve [G. Makdisi], "Madrasa: The Institutions in the Arabic, Persian and Turkish Lands", *EF²*, c. V, s. 1123-1134.
- Pedersen, J., "Mescid", *İA*, c. VIII.
- Pektaş, Kadir, "XVI. Yüzyıl Sonrası Klâsik Tarzda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerindeki Medreseler", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Pektaş, Kadir, "Az Tanınan Bir Osmanlı Eseri: Fatihde Esad Efendi Medresesi", *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, (Özel Sayı), Erzurum, 1998, s. 128-140.
- Pektaş, Kadir, "Van'ın Tarihi Eğitim Yapıları Van Medreselerinden Arta Kalanlar", *Kültür ve Sanat*, sy. 32 (Özel Sayı), Ankara, 1996, s. 39-40.
- Piyale, Mesut, "Trabzon'da Eğitim ve Kültür Hayatı (1839-1923)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1988.
- Rami, Sait, *Medrese Hayatı*, Ankara, 1979.
- Reyhanlı, Tülay, "Osmanlı Mimarisinde İmâret: Külliye Üzerine Notlar", *TKA*, c. XV, sy. 1-2, Ankara, 1976.
- Sabra, A. "Science and Philosophy in Medieval Islamic Theology, the Evidence of the Fourteenth Century", *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, sy. 9, 1994, s. 1-42.

- Sağlam, Mehmet, "Medrese Education and Architecture in the Political Context of the 11th-16th Centuries Anatolia", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, OD-TÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.
- Sakaoğlu, Necdet, *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul, 1994.
- Saray, Mehmet, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul, 1996.
- Sarıbıyık, Yaşar, "İlk Osmanlı Medreseleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 3, 2003.
- Sarıkaya, Yaşar, "Osmanlı Medreselerinde Aklî İlimlerin İhmalî Meselesi Üzerine Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 145-158.
- Sarıkaya, Yaşar, "Osmanlı Medreselerinin Gerilemesi Meselesi: Eleştirel Bir Değerlendirme Denemesi", *İslam Araştırmaları Dergisi*, sy. 3, İstanbul, 1999, s. 23-29.
- Sarıkaya, Yaşar, "Die Osmanischen medresen unter der II. Meşrutiyet (1908-1918)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Universität Bochum, 1995.
- Sarıkaya, Yaşar, *Medreseler ve Modernleşme*, İstanbul, 1997.
- Satı, "Meşrutiyetten Sonra Maarif Tarihi", *Muallim*, sy. 19, 15 Şubat 1334 [1918], s. 654-665.
- Savaşçın, Hüsnü, "Medrese Hatıraları ve Karakuvvet", *Erciyes*, c. I, sy. 2, Kayseri 1938, s. 37-38.
- Savaşçın, Hüsnü, "Medrese Hatıraları: Fodla ve Tas Muharebeleri", *Erciyes*, c. I, sy. 3, Kayseri, 1938, s. 65-68.
- Savaşçın, Hüsnü, "Medrese Hatıraları: Nasara Yensuru", *Erciyes*, c. I, sy. 4, Kayseri, 1938, s. 97-99.
- Sayılgan, M. Kadri, "Şifaiye Tıp Medresesi", *Kayseri Kültür*, c. I, sy. 1, Kayseri, 1981, s. 22-25.
- Sayılı, Aydın, *Ortaçağ İslam Dünyasında Yüksek Öğretim Medrese*, trc. Recep Duran, bas.y.yok, 2002.
- Sayılı, Aydın, "Ortaçağ Bilim ve Tefekküründe Türklerin Yeri", *Türk Kültüründen Görüntüler Dizisi I*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1977'den ayrı basım.
- Siler, A., "Türk Yüksek Öğretiminde Darülfünun (1863-1933)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE, Ankara, 1992.
- Sözen, Metin, "Oba Pazarı Çevresi ve Oba Medresesi", *Sanat Tarihi Yıllığı (1964-1965)*, İstanbul, 1965, s. 143-154.
- Sungur, Mutullah, "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Isparta Sancağı'nda Eğitim ve Öğretim Kurumları", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 500-509.
- Şahin, Kamil, *Hacı Bayram-ı Veli'nin Müderrisliği ve Melike Hatun Medresesi*, Ankara, 1990.
- Şaman, Nermin, "Eğirdir Dünder Bey (Taş) Medresesi", *Kültür ve Sanat*, sy. 22, Özel Sayı, 1994, s. 59-61.
- Şanal, Mustafa, "Eşrefzâde Mehmet Şevketi'nin Medrese Talebelerinin Durumlarına İlişkin Görüşleri ve Çözüm Önerileri", *Milli Eğitim Dergisi*, sy. 148, Ekim-Aralık 2000.

- Şanal, Mustafa, "Osmanlı Devleti'nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretiminde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 14, 2003/1, s. 149-168.
- Şanal, Mustafa, "Kuruluşundan Ortadan Kaldırılışlarına Kadar Olan Süre İçerisinde Medreseler", *Milli Eğitim Dergisi*, sy. 143, Ankara, 1999.
- Şapolyo, Enver Behnan, "Medreseler", *Önasya*, c. III, sy. 29, Ankara, 1968, s. 12-13.
- Şapolyo, Enver Behnan, "Medresetü'l-Hattatin'e Ait Bir Anı", *Önasya*, c. VI, sy. 67-68, Ankara, 1971, s. 5.
- Şeker, Mehmet, "Gelibolulu Mustafa 'Âli'ye Göre Osmanlı İlmiye Sınıfı", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 267-283.
- Şeyh Alizade Hoca Muhyiddin, *Medreselerin Islahı*, Dersaadet, 1314.
- Şimşirgil, Ahmet, "Onaltıncı Yüzyılda Tokat Medreseleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, sy. 7, İzmir, 1992, s. 227-242.
- Tahirü'l-Mevlevi, "Terbiye ve Talim: Medresetü'l- Meşayih Dolayısıyla Bir Hatıra", *Sebilürreşad*, c. XI, sy. 285, İstanbul, 1913, s. 398-399.
- Tamer, Cahide, *Sultan Selim (Halıcılar) Medresesi Restorasyonu 1958-1963*, İstanbul, 2002.
- Tanman, M. Baha, "İstanbul/Kasımpaşa'daki Piyale Paşa Külliyesinin Medresesi ve Tekkesi için Bir Restitüsyon Denemesi", *Sanat Tarihinde Doğudan Batıya: Ünsal Yücel Anısına Sempozyum Bildirileri (1987)*, 1989, s. 87-94.
- Tarih Müderris ve Muallimleri İctimai*, Ankara, 1932.
- Tarih-i Silsile-i Ulema*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Ktp. No. 2142.
- Taşdemirci, Ersoy, "Medreselerin Doğuş Kaynakları ve İlk Zamanları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 2, Kayseri, 1989, s. 269-278.
- Taşdemirci, Ersoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Medreseler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Kayseri, 1989, s. 519-532.
- Taşdemirci, Ersoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Medreselerin Bozulmaları, Islah Etme Teşebbüsleri ve Kapatılmaları", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Kayseri, 1990, s. 531-554.
- Taşdemirci, Ersoy, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Medreseler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 3, Kayseri, 1989, s. 519-532.
- Tayşi, Mehmed Serhan, "Şeyhül-İslam Seyyid Feyzullah Efendi ve Fezziyye Medresesi", *Türk Dünyası Araştırmaları*, sy. 23, İstanbul, 1983, s. 9-100.
- Tekeli, İlhan ve S. İlkin, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Doğuşu ve Gelişimi*, Ankara, 1993.
- Tekin, Şinasi, "1729 Yılında Vakfedilmiş Bir İstanbul, Medresesinin Öğretim ve İdare Kadrosu Hakkında", *Türk Kültürü*, c. VI, sy. 71, Ankara, 1968, s. 12-15.
- Tekindağ, M. C. Şehabeddin, "Türkiye'de Yüksek Öğretimin Geçirdiği Aşamalar ve İstanbul, Üniversitesi: Medrese Dönemi", *Cumhuriyet'in 50. Yılında İstanbul Üniversitesi 1973*, İstanbul, 1975, s. 1-54.
- Tektaş, Mehmet, "Amasya Kapı Ağası Medresesi", *Sanat Dünyamız*, c. IX, sy. 26, İstanbul, 1983, s. 9-13.

- Tuncer, Orhan Cezmi, "Diyarbakır Ali Paşa Medresesi", *Önasya*, c. VI, sy. 66, Ankara, 1971, s. 16-18.
- Tuncer, Orhan Cezmi, "Mardin-Cizre Kırmızı Medrese", *Vakıflar Dergisi*, sy. 10, Ankara, 1973, s. 425-435.
- Tuş, Muhittin, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Medreselerinde Talebelerin Eğitim Anlayışları Üzerine Bazı Gözlemler", *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü X. Milli Türkoloji Kongresi*.
- Türkoğlu, Kıvanç, "Nasuh Paşa Medresesi ve Mescidi Restorasyon Projesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1991.
- Unan, Fahri, "Fâtih Külliyesi Dâruşşifâsı ve Tıp Öğretimi Meselesi", *Prof. Dr. Bayram Kodaman'a Armağan*, Samsun, 1993.
- Unan, Fahri, "Osmanlı İlimiye Tarikinde Pâyeli Tâyinler Yâhut Devlette Kazanç Kapısı", *Belleten*, c. LXII, sy. 233, Ankara, 1998.
- Unan, Fahri, "Taşköprülü-zâde'nin Kaleminden XVI. Yüzyılın İlim ve Âlim Anlayışı", *Osmanlı Araştırmaları*, İstanbul, 1997, s. 149-264.
- Unan, Fahri, "XV. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Yönetim Kademesi İçerisinde Ebusuud Efendi Âilesi", *Türk Yurdu*, c. XI, sy. 50, Ekim 1991, s. 25-29.
- Unan, Fahri, "Bir Âlimin Hayat Hikâyesi ve Klâsik Osmanlı Eğitim Sistemi Üzerine", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara, 1999, s. 380-383.
- Unan, Fahri, "Osmanlı Medrese Ulemâsı: İlim Anlayışı ve İlmî Verim", *Türkler*, c. XI, s. 436-445.
- Unan, Fahri, "Bir XIV. Yüzyıl Yazarının Kaleminden Çağının İlim ve Âlim Anlayışı", *Koomduk İlimler Jurnalı [Sosyal Bilimler Dergisi]*, sy. 3, Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, 2002, s. 359-381.
- Unan, Fahri, "Medrese-Yönetim İlişkileri ve Osmanlı Medreselerinin İlmî Performansı Üzerine Bazı Düşünceler", *VII. Osmanlı Sempozyumu (Söğüt, Eylül 1992)*, Ankara, 1993, s. 13-23.
- Unan, Fahri, "Osmanlı Medreselerinde İlmî Verimi ve İlim Anlayışını Etkileyen Amiller", *Türkiye Günlüğü*, sy. 58, Ankara, 1999, s. 95-105.
- Unan, Fahri, "Osmanlı Medreselerinde Ulemanın Sosyal Tabanı ve Bunun İlmî Performans Üzerindeki Etkisi", *II. Türk Tarih Kongresi*, Ankara, 1999, s. 669-676.
- Unan, Fahri, "Osmanlılarda Medrese Eğitimi", *Osmanlı*, c. V, s. 149-160.
- Unan, Fahri, "XVI. Yüzyıl Ulemâsından Nev'î Efendi'ye Göre Osmanlılarda İlim ve Âlim Anlayışı", *Uluslar Arası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi (7-9 Nisan 1999, Konya)*, Konya, 2000, s. 257-266.
- Unan, Fahri, *Kuruluşundan Günümüze Fâtih Külliyesi*, Ankara: TTK Yay., 2003.
- Unan, Fahri, "Osmanlı Medreselerinde Din Eğitimi ve Öğretimi", *Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Ankara, 1999.
- Unan Fahri, "Official Ottoman Ideology and its Science Institutions in the XV and XVIth Centuries: Fâtih Medreses", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, sy. 29, Ankara, 1997, s. 207-215.
- Unan Fahri, "Türk Dünyasında Bilim ve Eğitim", *Yeni Türkiye*, sy. 15, Türk Dünyası Özel Sayısı, Mayıs - Haziran 1997, s. 725-743.

- Unat, F. Reşit, *Türkiye'de Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara, 1964.
- Uraz, Murat, "Trabzon'da Medrese Kütüphaneleri", *Eğitim Hareketleri*, c. XXII, sy. 258-259, Ankara, 1977, s. 10-16.
- Uyanık, Necmi, "Modernist İslamcı Bir Aydınım Geleneksel Eğitim Kurumlarına Bakış: Medreseler, Tekkeler ve M. Şemseddin Günaltay", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Uyaroğlu, Hüseyin Nevzat, "Osmanlı Kamu Yönetim Kurum ve Sistemleri İçinde Enderun Saray Okulu", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara: TTK Yay., 1965.
- Ülgen, A. Sami, "Niğde'de Akmedrese", *Vakıflar Dergisi*, sy. 2, Ankara, 1942, s. 81-82.
- Ülken, Hilmi Ziya, "İslamda Akademiler ve Medreseler", *Eğitim Hareketleri*, c. VII, sy. 78, Ankara, 1961, s. 12-22.
- Ülkütaşır, M. Şakir, "Türkiye'de İlk Medrese", *Yeni İstanbul*, c. VI, 1918, İstanbul, 1955, s. 6.
- Ünal, Tahsin, "Karaman'daki Hatuniye Medresesi", *Türk Kültürü*, c. VIII, sy. 96, Ankara, 1970, s. 23-32.
- Ünlü, Sacide, "Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Dergilerine Göre Medrese Eğitiminde Gelişmeler (1908-1920)", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Ünver, A. Süheyl, *Fatih, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul, 1946.
- Ünver, A. Süheyl, "Süleymaniye Külliyesinde Darüşşifa Tıp Medresesi ve Darülakikire Dair", *Vakıflar Dergisi*, sy. 2, Ankara, 1942, s. 196-208.
- Ünver, A. Süheyl, *İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul, 1953.
- Vecdi, M. Salih, "Talebe-i Ulumda Hareket-i Fikriye: Medreselerin Avam-il-İnhitandan", *Sebilürreşad*, c. XII, sy. 287, İstanbul, 1913, s. 12-13.
- Warrick, Lyle Wilson, "Bazı Türk Kütüphanelerine Bir Bakış, El Yazmaları ve Medreseler Hakkında", trc. Bengü Üçok, *Kütüphanecilik*, c. I, sy. 3, Ankara, 1972, s. 13-16.
- Yahya Afif, "Fani Medreselerin Baki Eserleri", *Sebilürreşad*, c. XXIII, sy. 598, İstanbul, 1924, s. 413-414.
- Yakupoğlu, Kenan, "Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.
- Yaltkaya, M. Şerafeddin, "Tanzimattan Evvel ve Sonra Medreseler", *Tanzimat I*, İstanbul, 1940, s. 463-467.
- Yavuz, Fehmi, "Darü'l-Hilafeti'l-Aliye Medreseleri ve Kurtuluş Savaşı", *Türkiye Din Eğitimi Semineri (I. Ankara, 23-25.4.1981)*, Ankara, 1982, s. 67-72.
- Yazıcı, Nesimi, "Osmanlı Son Dönem Medreselerinde Fen Bilimlerinin Tedrisâtı Konusunda Bazı Düşünceler", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 38, Ankara, 1998, s. 109-122.
- Yazıcı, Nesimi, "Son Dönem Afyonkarahisar Medreseleri Üzerine Bazı Düşünceler", *III. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu (22-24 Ekim 1993)*, Afyonkarahisar 1994, s. 43-47.

- Yazıcı, Nesimi, "Son Dönem Ayaş Medreseleriyle İlgili Bir Değerlendirme", *Tarihte Günümüzde Ayaş ve Bünyamin Ayaşı Sempozyumu (Ayaş, 24 Temmuz 1993)*, Ankara, 1994, s. 129-142.
- Yazıcı, Nesimi, "Son Dönemde Karahisar-ı Sahib Medreseleri ve Islah-ı Medâris Uygulaması", *Bellekten*, c. LIX, sy. 224, Ankara, 1994, s. 635-658.
- Yazıcı, Nesimi, "Osmanlı Son Dönem Taşra Medreseleri Üzerine Bazı Düşünceler", *Osmanlı Dünyasında Bilim ve Eğitim Milletlerarası Kongresi, 12-15 Nisan 1999, Tebliğler*, İstanbul, 2001, s. 581-599.
- Yazıcı, Nesimi, "Osmanlıların Son Dönemlerinde Din Görevlisi Yetiştirme Çabaları Üzerine Bazı Gözlemler", *Diyanet Dergisi*, c. XXVII, sy. 4, Ankara, 1991, s. 55-123.
- Yazıcı, Nesimi, "İkinci Meşrutiyetten Cumhuriyete Din Görevlisi Yetiştiren Kurumlar Üzerine Bazı Gözlemler", *Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi*, İstanbul, 1993, s. 90-97.
- Yazıcı, Nesimi, "Kayseri Medâris-i İlmiye Karar Defteri Üzerine Bazı Düşünceler", *II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu*, Kayseri 1998, s. 461-470.
- Yazıcıoğlu, Mustafa Sait, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinde İlm-i Kelam Öğretimi ve Genel Eğitim İçindeki Yeri", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Ankara, 1980, s. 273-283.
- Yazıcıoğlu, Mustafa Sait, "XV. ve XVI. Asırlardaki Kelam Eğitiminin Tenkidi", *İslam İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Ankara, 1980, s. 285-294.
- Yazıcıoğlu, Selahattin, "Mesudiye Medresesi", *Neşter*, c. X, sy. 1-4, Mardin 1966, s. 3-9.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Sinan'ın Yaptığı Eserlerin Sosyal ve Kültürel Açından Tahlili", *VI. Vakıf Haftası (5-8 Aralık 1988, Ankara)*, İstanbul, 1989.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri (1700-1800)", *Osmanlı Araştırmaları*, sy. 3, İstanbul, 1982, s. 143-164.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Vakfiyeler Çerçevesinde Türkiye'nin Kültür Hayatı: 1300-1453", *IV. Vakıf Haftası*, Ankara, 1987.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Osmanlıların Kuruluş ve Yükselişinde Rol Oynayan Müesseseler", *Milli Kültür*, sy. 41, Ağustos 1983, s. 41-47.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Sosyal Teşkilatlar Bütünlüğü Olarak Osmanlı Vakıf Külliyeleeri", *Türk Kültürü*, sy. 219, Mart-Nisan 1981, s. 262-271.
- Yediyıldız, Mustafa Asım, "Başlangıcından Günümüze Yıldırım Külliyesi ve Uluca-mi", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.
- Yetkin, Suut Kemal, *İslâm Mimarisi*, Ankara, 1965.
- Yıldırım, Selahattin, *Osmanlı İlim Gelenğinde Edirne Dârulhadisi ve Müderrisleri*, İstanbul, 2001.
- Yıldız, Zafer, "İslam Eğitiminde Müderrisler", Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2000.
- Yınançoğlu, Mükremin Halil, "Yakutiye Medresesi Banisi: Sinan-üd-Din Yakut", *Tarih Yolunda Erzurum*, c. II, sy. 7-8, Erzurum, 1961, s. 10.
- Yınançoğlu, Mükremin Halil, "Yakutiye Medresesi Banisi: Sinan-üd-Din Yakut", *Tarih Yolunda Erzurum*, c. II, sy. 11-12, Özel Sayı, Erzurum, 1961, s. 5.

- Yolalıcı, M. Emin, "Maarif Salnâmelerine Göre Trabzon Vilâyeti'nde Eğitim ve Öğretim Kurumları", *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi*, sy. 5, Ankara, 1994.
- Yurdakul, Erol, *Kayseri-Külük Camii ve Medresesi*, Ankara, 1996.
- Yüce, Peyman İlgi, "Medrese Yapıları ve Koruma İlkeleri Doğrultusunda Çağdaş Yaşam İçindeki İşlevleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi, 1980.
- Yücel, Erdem, "Ekmekçizade Ahmet Paşa Medresesi", *Arkitekt*, c. XXXVII, sy. 331, İstanbul, 1968, s. 132-134.
- Yücel, Ersin, "Cedid Mehmet Efendi Medresesi", *Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni*, sy. 77, Özel Sayı, İstanbul, 1988, s. 12-15.
- Yüksel, İ. Aydın, *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Devri*, c. V, İstanbul, 1983.
- Zengin, Zeki Salih, *II. Meşrutiyet'te Medreseler ve Din Eğitimi*, Ankara, 2002.
- Zengin, Zeki Salih, "Kurtuluş Savaşı Döneminde Medrese Öğretim Programları ile Ders İçeriklerinin Düzenlenmesi Çalışmaları ve Din Eğitimi—Activities for the Formation of the Contents of the Lessons Curriculums at Madrasas During the Independence War and Religious Educations", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLIV, sy. 1, Ankara, 2003, s. 187-226.
- Zengin, Zeki Salih, "Kurtuluş Savaşı Döneminde ve Cumhuriyet'in Başlarında Türkiye'de Medreseler ve Din Eğitimi—Religious Education and Madrasas in Turkey During the Independent War and the Beginning of Republic", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLIII, sy. 2, Ankara, 2002, s. 277-313.
- Zengin, Zeki Salih, "Osmanlı Medreselerindeki Gerilemenin Sebep ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme", *Vakıflar Dergisi*, sy. 26, Ankara, 1997, s. 401-409.
- Zengin, Zeki Salih, "II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlılar'da Medreselerin İslahı Çalışmaları", *Diyanet İlmî Dergi*, c. XXXIV, sy. 2, Ankara, 1998, s. 43-52.
- Zengin, Zeki Salih, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Örgün Eğitim Kurumlarında Din Eğitimi ve Öğretimi (1839-1876)", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.
- Zilfi, Madeline C., "A Medrese for the Palace: Ottoman Dynastic Legitimation in the Eighteenth Century", *Journal of the American Oriental Society*, c. CXIII, sy. 2, 1993, s. 184-191.
- Zilfi, Madeline C., "The Diary of a Müderris: A New Source for Ottoman Biography", *Journal of Turkish Studies*, sy. 1, Cambridge, 1977, s. 157-173.
- Zorlu, Tuncay, "Süleymaniye Tıp Medresesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1998.

Ottoman Madrasas in Anatolia: A Reassessment

Mefail HIZLI

Abstract

Madrasas, which were the main centers of education and science in the Ottoman Empire, represented a kind of academic institutionalization and organized structure that formed intellectual life of the society until the early twentieth century. Most of the Ottoman *madrasas* were in the Anatolian region of the Empire. Serious studies focusing on those *madrasas* have recently started and among them the most important one belongs to Uzunçarşılı. After Uzunçarşılı's study, the researchers paid more special attention to this field and surveys have increased for the last thirty years. Especially the abolishment of the restrictions that had been previously preventing archival studies represented a turning point.

The new interest to the Ottoman *madrasas* and their history shared by many academicians increased the quality of researches to the highest level. That process which caused a rise in the number of the theses increased the interest in the Ottoman *madrasas* as well, and gave way to an important accumulation of information. When the contents of all this literature are examined, it is seen that they contain information about the general history of *madrasas*, their scholars (*müdderris*), their architectural structure, their country/city centered character, the process of education in the *madrasa* system, the classification of catalogs, and the literature overview. The last part of the article, the bibliography about the Ottoman *madrasas*, gives enough information about the quality of those studies as well as their quantity. At the same time it is important to note that, the number of publications analyzing *madrasas* from different aspects is continuously increasing both in Turkey and abroad.

